

UCHWAŁA NR XIII/96/25
RADY GMINY GORZYCE

z dnia 29 maja 2025 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2025-2028 dla Gminy Gorzyce

Na podstawie art. 87 ust. 1, ust. 2, ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) oraz art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 ze zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach, uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjąć Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2025-2028 dla Gminy Gorzyce stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Gorzyce.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego

Przewodniczący Rady Gminy

Piotr Wawrzyczny

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY GORZYCE
NA LATA 2025 – 2028**

**Gorzyce
2025 r.**

ZLECENIODAWCA:

Gmina Gorzyce
ul. Kościelna 15
44-350 Gorzyce
tel.: 32 45 13 056
e-mail: gorzyce@gorzyce.pl
www.gorzyce.pl

WYKONAWCA:

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Miejska 93/12B
35-317 Rzeszów
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.reliktarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	4
2. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	6
3. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	14
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym.....	14
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.....	14
4.1.2 Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	15
4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.....	16
4.1.4 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.....	17
4.2 Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	18
4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2022-2025.....	18
4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego "Śląskie 2030" – Zielone Śląskie.....	18
4.2.3 Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+.....	19
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	21
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	21
5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Gorzyce do 2030 r.....	21
5.1.2 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gorzyce.....	21
5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gorzyce.....	28
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	32
5.2.1 Charakterystyka gminy.....	32
5.2.2 Rys historyczny.....	33
5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	35
5.2.4 Zabytki archeologiczne.....	46
5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	48
5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	48
5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	49
5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	49
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	50
5.5 Dziedzictwo niematerialne.....	50
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....	52
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.....	54
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	55
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	60
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	61
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	62
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.....	67

1. WSTĘP

Program ten stanowi aktualizację opracowanego dokumentu - Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Gorzyce na lata 2021 - 2024 uchwalonego Uchwałą Nr XXV/238/20 Rady Gminy Gorzyce z dnia 21 grudnia 2020 r.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodząc powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Pierwsze rozdziały (II-IV) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym, czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział V składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia) jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział VI stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego. W rozdziale VII wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów (Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy oraz Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego). Kolejne rozdziały, VIII i IX, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania *Programu*. W X rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji zadań. Natomiast w końcowym XI rozdziale opisano realizację i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t. j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292, ze zm.*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy.

Celem *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami* w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. (uchylony).
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1 i 2: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. z 2024 poz. 1292, ze zm.*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu

warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

- „1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) Utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami

nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, zasadami i warunkami sytuowania obiektów małej architektury, składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy, albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19: wskazuje, że: 1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20: „Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.”

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

Art. 107a. 1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,

2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości – podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

Art. 107c. 1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, któremu uniemożliwiono lub utrudniono dostęp do zabytku.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1465, ze zm.*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji

kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 1130, ze zm.*). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (*t. j. Dz. U. 2025, poz. 418*). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 54, ze zm.*). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisaniem do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaplanowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 1478, ze zm.*), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 1145, ze zm.*). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
 - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. 2024, poz. 87*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością

kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2024, poz. 1491, ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawie z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych** (t. j. Dz. U. 2024, poz. 576).
- **Ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych** (t. j. Dz. U. 2018, poz. 2337).
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu** (t. j. Dz. U. 2015, poz. 774, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych** (t. j. Dz. U. 2024, poz. 82).
- **Ustawie z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym** (t. j. Dz. U. 2024, poz. 1176, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 28 września 1991 r. o lasach** (t. j. Dz. U. 2025, poz. 567).
- **Ustawie z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (t. j. Dz. U. 2023, poz. 70, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn** (t. j. Dz. U. 2024, poz. 1837).
- **Ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji** (t. j. Dz. U. 2024, poz. 278).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. 2022, poz. 385). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

„1) gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie;

- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów;
- 3) przechowywanie gromadzonych zabytków, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych;
- 4) zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody;
- 5) urządzanie wystaw stałych i czasowych;
- 6) organizowanie badań i ekspedycji naukowych, w tym archeologicznych;
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej;
- 7a) popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę;
- 8) udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych;
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji;
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*t. j. Dz. U. 2022, poz. 2393*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*t. j. Dz. U. 2020, poz. 164*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1721*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1886*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. z 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 30.09.2024 r. zmieniające rozporządzenie ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2024 r. poz. 1462*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. z 2014 r. poz. 110*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004 r., nr 30, poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. z 2004 r., nr 212, poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. z 2011, nr 89, poz. 510*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 19.07.2019 r. ws. wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (*Dz. U. z 2019, poz. 1470*);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 3.02.2006 r. zmieniające rozporządzenie ws. odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (*Dz. U. z 2006, nr 24, poz. 181*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 09.04.2004 r. ws. organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (*Dz. U. z 2004, nr 75, poz. 706*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 01.04.2004 r. ws. nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (*Dz. U. z 2004, nr 71, poz. 650*).

Przepisy i konwencje międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach. Przepisy i konwencje międzynarodowe stanowią zbiór dokumentów traktowany przez środowisko konserwatorskie, jako doktrynalna podstawa ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę. Pozostałe, pomimo braku formalnego przyjęcia do stosowania w Polsce, współtworzą obowiązujący zbiór przepisów. Są to:

- II Protokół do Konwencji Haskiej,
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż 1972 (ratyfikowana przez Polskę w 1976 r.),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego, Grenada 1985 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS (Toledo-Waszyngton 1987),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992 (ratyfikowana w 1996 r.),
- Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000 (ratyfikowana w 2004 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2003 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005 (ratyfikowana w 2007 r.),
- Dokument The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas - przyjęty przez 17 Zgromadzenie Generalne ICOMOS w 2011 r.
- Nowa Karta Ateńska 2003 - Wizja miast XXI wieku, Lizbona, 20 listopada 2003 r.
- Zalecenie UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, przyjęta na 35 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011 r.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gorzyce jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Mają one przede wszystkim wpływ na działania podejmowane przez gminę.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami*. Dokument ten obejmuje lata 2023-2026. Został on przyjęty Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.

W ramach tego Programu będą realizowane następujące cele:

CEL GŁÓWNY: ZWIĘKSZENIE ODPORNOŚCI ZASOBU ZABYTKOWEGO W POLSCE.

Cel główny został dookreślony w trzech celach szczegółowych oraz w ośmiu kierunkach działań strategicznych, tj.:

Cel szczegółowy 1: Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnieniu narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości.

Kierunek działań 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju:

1. Ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej;
2. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki kolejowej i zaplecza kolejowego;
3. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki związanych z przemysłem wydobywczym/górnictwem/kopalnianym, węgla kamiennego i innych paliw kopalnianych;
4. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków w zakresie zabytkowej architektury osad służbowych związanych z gospodarką leśną Lasów Państwowych.

Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości:

1. Model i system wartościowania zabytków;
2. Plany zarządzania dla pomników historii;
3. Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
4. System bezpieczeństwa zabytków;
5. Projektowanie konserwatorskie.

Kierunek działań 1.3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań:

1. Implementacja konwencji UNESCO z 1972 do ustawy o ochronie zabytków;
2. Wdrożenie Konwencji UNESCO z 2001;
3. Współpraca międzynarodowa z UNESCO-ICOMOS-ICCROM-UE;
4. Wsparcie planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa w Polsce.

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków.

Kierunek działań 2.1: Cyfryzacja procesów administracyjnych:

1. Cyfryzacja procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;

2. Opracowanie i realizacja programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Kierunek działań 2.2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków:

1. Wdrożenie i rozwój programu AZP+;
2. Digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego;
3. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D;
4. Rozwój portalu Zabytek.pl.

Kierunek działań 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami:

1. Premia zabytkowa;
2. Wprowadzenie alternatywnego sposobu finansowania opieki nad zabytkami – crowdfunding.

Cel szczegółowy 3: Roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych:

1. Strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków;
2. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
3. Twój dom – dialog z tradycją;
4. Upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – „Szkoła rzemiosł CAD”;
5. Warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
6. Wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
7. Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych - szkolenia dla samorządów.

Kierunek działań 3.2: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego:

1. Włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
2. Badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego;
3. Pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny;
4. Kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego;
5. Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom;
6. Edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami;
7. Utworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.

4.1.2 Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

Strategia jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

- 1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych,
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytaczone tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.4 Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego - przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.2 Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2022-2025

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025 został przyjęty uchwałą nr VI/43/9/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 kwietnia 2022 r. Program ten jest piątym Programem opieki nad zabytkami w województwie śląskim. Pierwszy program obejmował lata 2006-2009, następnie opracowano jego aktualizację – na lata 2010-2013, 2014-2017 i 2018- 2021.

Przedmiotem Programu są wszystkie obiekty zabytkowe niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte. Program obejmuje obszar województwa śląskiego w granicach administracyjnych. Głównym celem Programu jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także włączenie zabytków w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju. Program określa warunki włączania obiektów zabytkowych w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych.

Celem nadrzędnym jest harmonijne zarządzanie krajobrazem kulturowym oraz optymalne zachowanie autentycznego materialnego i niematerialnego dziedzictwa, wspomagającego budowę kapitału społecznego oraz rozwoju gospodarczego województwa i promocji regionu w kraju i na świecie. Aby ten cel został zrealizowany, konieczne jest podjęcie działań związanych i z materią zabytków i kompetencją społeczną. Temu służą wyróżnione dwa cele strategiczne programu:

Cel strategiczny I – Zrównoważone zachowanie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) i włączenie go w zarządzanie procesami gospodarczymi.

Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnego klimatu dla instytucji i włączenia społecznego w opiekę nad dziedzictwem kulturowym regionu.

Dla celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne:

Cel operacyjny I.1 – Weryfikacja zasobów zabytkowych województwa.

Cel operacyjny I.2 – Budowa kompleksowej strategii i wywiedzionego z niej systemu zarządzania dziedzictwem kulturowym województwa.

Cel operacyjny I.3 – Zarządzanie materialnym i niematerialnym dziedzictwem jako element strategii gospodarczej województwa śląskiego.

Do realizacji celów wyznaczono kierunki działań.

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego "Śląskie 2030" – Zielone Śląskie

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Zielone Śląskie została przyjęta uchwałą nr VI/24/1/2020 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19.10.2020 r.

Strategia jest aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”, uchwalonej przez Sejmik Województwa Śląskiego 1 lipca 2013 roku i stanowi piątą edycję tego kluczowego dokumentu określającego cele rozwoju regionu oraz instrumenty ich realizacji w perspektywie roku 2030.

Dokument zawiera wizję, pola i cele strategiczne oraz kierunki działań w obszarze kultury w województwie śląskim.

W analizie SWOT wśród silnych stron wskazano m.in.: zróżnicowane walory przyrodniczo-kulturowe województwa, umożliwiające rozwój różnych wyspecjalizowanych form turystyki, w tym poprzemysłowej (Szlak Zabytków Techniki) i kulturowej (Szlak Orlich Gniazd).

W Strategii wypracowano grupę przedsięwzięć stanowiących zbiór typów projektów, zadań i aktywności samorządu województwa. Rozpoczęcie prac opartych o zarysowane przedsięwzięcia otwierać będzie etap wdrożenia Strategii i jej koncentracji tematycznej w zakresie realizowanych

celów i kierunków. Poniżej wskazano działania w obszarze zabytków: Nazwa przedsięwzięcia: Turystyczne Śląskie

Zakres przedsięwzięcia:

1. Tworzenie i rozwój atrakcyjnej oferty turystycznej: Beskidów, Śląska Cieszyńskiego, Jury Krakowsko Częstochowskiej, Krainy Górnej Odry.
2. Popularyzacja rozpoznawalności i dalszy rozwój marki Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego i Szlaku Orlich Gniazd.
3. Upowszechnienie wiedzy na temat unikalnej wartości historycznej i kulturowej Podziemi Tarnogórskich wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.
4. Rozwój turystyki biznesowej i przemysłu wielkich wydarzeń.
5. Popularyzacja i rozwój infrastruktury służącej turystyce pielgrzymkowej i turystyce sentymentalno-kulturowej.
6. Rozwój turystyki bez barier oraz rozwój bezpieczeństwa na szlakach turystycznych.

4.2.3 Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ został przyjęty uchwałą nr V/26/2/2016 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 29 sierpnia 2016 r.

Niniejszy dokument powstał w wyniku przeprowadzonej w latach 2013-2016 aktualizacji Planu z 2004 r. wraz z jego częściową zmianą z 2010 r. Plan poprzez jego ściśle powiązanie ze Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” stanowi kluczowy element zintegrowanego planowania strategicznego.

Plan 2020+ określa podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje. Cele polityki przestrzennej województwa określone w Planie 2020+ dotyczą gospodarczego wzrostu i innowacyjności, metropolizacji, zapewnienia spójności społecznej i ekonomicznej oraz ochrony naturalnych zasobów środowiska i kształtowania krajobrazów kulturowych.

W Planie omówiono bardzo szczegółowo obszar ochrony krajobrazów kulturowych. Województwo śląskie jest obszarem o wyjątkowym, zróżnicowanym i bogatym dziedzictwie kulturowym. Zasoby dziedzictwa kulturowego, zarówno materialne, jak i niematerialne, mają szczególne znaczenie w zachowaniu tożsamości regionu, kształtowaniu atrakcyjności gospodarczej i turystycznej województwa. Specyficznym dziedzictwem okresu industrializacji (od XVIII do XX w.), podkreślającym odrębność i wyjątkowość krajobrazu kulturowego regionu, są historyczne obiekty i zespoły zabudowy związane z górnictwem węgla kamiennego, wydobywaniem i przetwórstwem metali kolorowych, jak kopalnia cynku i srebra oraz hutnictwem żelaza.

Wśród wyznaczonych celów polityki przestrzennej województwa, cel 3 jest ściśle związany z dziedzictwem kulturowym regionu:

3. Przestrzeń – zrównoważone wykorzystywanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego.

Dla powyższego celu przyjęto następujące kierunki polityki przestrzennej:

- 3.1. Ochrona zasobów środowiska.
- 3.2. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich.
- 3.3. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach wiejskich.

Wskazano między innymi kierunek działania:

Kierunek 3.2. Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich:

- kształtowanie atrakcyjnych terenów mieszkaniowych o wysokiej jakości rozwiązań urbanistycznoarchitektonicznych;
- kreowanie przestrzeni publicznych umożliwiających wspólne spędzanie czasu i integrację społeczności lokalnych;
- zachowanie tożsamości kulturowo-krajobrazowej, w tym zachowanie identyfikatorów krajobrazu, charakterystycznych dla danego obszaru wraz z ich adaptacją do nowych funkcji;
- kształtowanie terenów zieleni miejskiej pełniących funkcje rekreacyjne, zdrowotne, estetyczne i przyrodnicze;
- kształtowanie systemu zielonych pierścieni wokół miast w oparciu o lasy, parki i tereny otwarte;
- rewitalizacja zdegradowanej tkanki miejskiej;

- rekultywacja, rewitalizacja i kształtowanie terenów zdegradowanych (w tym przemysłowych, powojennych, pokolejowych) z wykorzystaniem ich na tereny o funkcjach komercyjnych i publicznych (ekologicznych, turystycznych, kulturowych, usługowych i społeczno-gospodarczych);
- gospodarowanie wodami opadowymi ukierunkowane na spowolnienie odpływu ze zlewni (system mikro – i małej retencji).

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Gorzyce do 2030 r.

Strategia Rozwoju Gminy Gorzyce do 2030 r. została przyjęta Uchwałą nr XLV/22 Rady Gminy Gorzyce z dnia 29 września 2022 r.

W Strategii wyznaczono cztery priorytety strategiczne oraz ich cele strategiczne wraz z celami operacyjnymi. Poniżej wskazano te, które związane są pośrednio z obszarem dziedzictwa kulturowego:

Priorytet 4. Rozwój zrównoważony

Cel strategiczny 4 Unikatowe, skutecznie chronione lokalne dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze:

Cele operacyjne:

Wysoki poziom odpowiedzialności podmiotów lokalnych za dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze gminy.

- Przedsięwzięcia kulturalne na rzecz zachowania tożsamości gminy oraz wspierania integracji społecznej.

- Przedsięwzięcia na rzecz podnoszenia świadomości ekologicznej mieszkańców, w tym w zakresie rozwiązań proekologicznych możliwych do stosowania w gospodarstwach domowych.

Zrównoważone gospodarowanie przestrzenią oraz rewitalizacja terenów i obiektów, które utraciły swoje funkcje.

- Rewitalizacja obiektów i terenów o znaczeniu historycznym i symbolicznym.

Oferta spędzania czasu wolnego o atrakcyjności regionalnej, wykorzystująca dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe oraz transgraniczne położenie gminy.

- Rozwój infrastruktury ścieżek rowerowych, pieszych, szlaków wodnych spinających atrakcje gminy.

- Rozwój systemu informacji turystycznej – oznakowanie, publikacje, informacja w przestrzeni realnej i wirtualnej itp.

- Promocja turystyczna gminy.

- Partnerskie projekty kreujące ofertę turystyczną gminy, w tym w zakresie turystyki aktywnej, kulturowej, pielgrzymkowej.

- Współpraca z gminami powiatu w zakresie tworzenia oferty produktów i usług opierających się na wykorzystaniu lokalnych walorów przyrodniczych i kulturowych.

5.1.2 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gorzyce

Gmina ma obowiązek wykonania do dnia 30 czerwca 2026 r. planu ogólnego gminy, który zgodnie z ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1688 oraz z 2024 r. poz. 1824) oraz ustawą z dnia 4 kwietnia 2025 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2025 poz. 527) zastąpi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

W dniu 24.09.2023 r. oraz w dniu 07.05.2025 r. weszła w życie nowelizacja ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która wyeliminuje studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. W miejscu tego dokumentu będą musiały zostać wykonane plany ogólne. Obowiązujące przed wejściem w życie nowelizacji studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin zachowują moc do dnia wejścia w życie planu ogólnego danej gminy, jednak nie dłużej niż do dnia 30 czerwca 2026 r. i będzie stosowało się do nich przepisy dotychczasowe. Zgodnie z zapisami ustawy plany ogólne sporządza się dla obszaru gminy, z wyłączeniem morskich wód wewnętrznych oraz terenów zamkniętych innych niż ustalane przez ministra właściwego do spraw transportu. W planie ogólnym określa się strefy planistyczne i gminne standardy urbanistyczne; można określić również obszary uzupełnienia zabudowy i obszary zabudowy śródmiejskiej. Ustalenia planu ogólnego uwzględnia się przy sporządzeniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz stanowią podstawę prawną decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowaniu terenu. Przy ustalaniu planu ogólnego gminy uwzględnia się m.in. zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.

Po utracie mocy obowiązywania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego tj. od dnia 01.01.2026 r. nie będzie możliwości uchwalenia nowych planów miejscowych lub ich zmian oraz wydanie decyzji lokalizacyjnych bez uchwalenia planu ogólnego.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie, którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi, dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium, co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy, co wynika także z obowiązujących przepisów.

Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustaloną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Ponadto w Studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Gorzyce zostało przyjęte uchwałą Nr X/86/99 Rady Gminy Gorzyce z dnia 7 grudnia 1999 r. Zmiany studium:

- Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Gorzyce przyjęta Uchwałą Nr XVIII/180/04 Rady Gminy Gorzyce z dnia 14 września 2004 r.
- Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Gorzyce przyjęta Uchwałą Nr XLIII/381/10 Rady Gminy Gorzyce z dnia 30 września 2010 r.

W *Studium* wyznaczono kierunki ochrony środowiska kulturowego oraz wytyczne dla planów miejscowych.

Zasady ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego.

Występujące w gminie zasoby kulturowe obejmują: obiekty, zespoły zabytkowe i obszary cenne ze względu na wartości historyczne, architektoniczne, urbanistyczne i krajobrazowe, chronione, bądź przeznaczone do ochrony i eksponowania w istniejących i przyszłych formach zagospodarowania przestrzeni gminy poprzez:

- 1) wpis do rejestru zabytków obiektów wraz z otoczeniem,
- 2) wpis do ewidencji zabytków – studium wskazuje zarówno obiekty znajdujące się na liście wojewódzkiej ewidencji zabytków, jak i proponowane do wpisu,
- 3) wyznaczenie terenów objętych strefą ochrony konserwatorskiej,

- 4) objęcie strefą ochrony wykopalisk terenów badań archeologicznych,
- 5) wprowadzenie strefy ochrony ekspozycji w celu zachowania i podkreślenia wartościowych układów kompozycyjnych, osi i przedpoli widokowych itp.,
- 6) wprowadzenie zasady zrównoważonego rozwoju, w wyniku której nowoprojektowana zabudowa mieszkaniowa i usługowa rozwijana będzie przede wszystkim w sąsiedztwie istniejących terenów zurbanizowanych i zabudowanych, celem ochrony terenów obrzeżanych i otwartych,
- 7) ukierunkowanie zasad kształtowania struktury i formy nowych założeń urbanistyczno – architektonicznych oraz wytycznych kształtowania zabudowy ze względu na: specyfikę miejsca, ochronę środowiska przyrodniczego i kulturowego, wartości układu urbanistycznego oraz ochronę poszczególnych budowli i obiektów,
- 8) zachowanie ładu przestrzennego, przy maksymalnej, lecz zrównoważonej koncentracji zabudowy, chroniąc tym samym wartościowe grunty rolne, leśne i tereny zielone,
- 9) ochronę naturalnych i historycznych form krajobrazowych, kształtowanie nowo powstających elementów zabudowy i nowego zagospodarowania terenów w harmonii z istniejącym krajobrazem naturalnym i kulturowym,
- 10) ustalenie wymaganych standardów dla zabudowy oraz zasad stosowania indywidualnych rozwiązań urbanistycznych i architektonicznych pod warunkiem ich uzgodnienia w fazie koncepcji.

Strefa obszarów chronionych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Proponowany zakres przestrzenny:

1) Gorzyce – zespół pałacowo – parkowy przy ulicy Zamkowej w skład którego wchodzi: pałac hr. Arco, pałac myśliwski, park krajobrazowy w stylu angielskim – nr rejestru A/1388/89 – oznaczony na rysunkach symbolem RZ/04,

2) Kolonia Fryderyk – zespół zabudowy osiedla patronackiego „Fryderyk” – nr rejestru A/279/08 – oznaczony na rysunkach symbolem RZ/05,

Dla obszarów objętych decyzją wpisu do rejestru zabytków nieruchomych obowiązują przepisy w tym zakresie, w związku z czym wymagane jest uzyskanie zgody Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków każdorazowo przed przystąpieniem do wszelkich prac i działań podejmowanych przy tych obszarach.

Strefa „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej.

Strefa pełnej ochrony konserwatorskiej tzw. rekonstrukcji układu urbanistycznego z bezwzględny priorytetem wymogów konserwatorskich. Obejmuje obszar, na którym elementy dawnego układu przestrzennego zachowały się w stanie nienaruszalnym lub jedynie nieznacznie zniekształconym. Jest to obszar uznany za szczególnie ważny jako materialne dziedzictwo świadectwo historycznego. W strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej znajdują się obiekty i zespoły wpisane do rejestru zabytków wraz z ich bezpośrednim otoczeniem. W strefie tej zakłada się nadrzędność wymagań konserwatorskich nad wszelką prowadzoną współcześnie działalnością inwestycyjną, gospodarczą i usługową.

Proponowany zakres przestrzenny:

1) Strefa A1

Obejmuje osiedle „Familoiki”, które stanowi obecnie część sołectwa Kolonia Fryderyk, zlokalizowane przy terenach zalesionych, o dużych wartościach architektonicznych. Osiedle liczy cztery budynki przy ul. Leśnej (szkoła i budynki mieszkalne), murowane, otynkowane z wysokim dachami krytymi dachówką ceramiczną. Budynki charakteryzują się rozbudowaną formą architektoniczną oraz ciekawym detalem (portal szkoły), a po drugiej stronie ulicy usytuowane są zabytkowe zabudowania przemysłowe związane z dawną kopalnią.

2) Strefa A2

Obejmuje budynki przy ul. Leśnej 39 i 41 sołectwa Kolonia Fryderyk, zabudowa w tym samym stylu co zabudowa osiedla „Familoiki”.

3) Strefa A3

Obejmuje sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej wraz z najbliższym otoczeniem. Południową granicą strefy jest ulica Tysiąclecia, granicę wschodnią i północną wyznacza

ogrodzenie kościoła, granica zachodnia przebiega ulicą dojazdową od strony ulicy Powstańców Śląskich.

4) Strefa A4

Obejmuje Kościół parafialny p.w. św. Anioła Stróża przy ul. Kościelnej w Gorzycach. Stanowi on dominantę przestrzenną w układzie urbanistycznym sołectwa. Po stronie wschodniej kościoła znajduje się cmentarz objęty strefą „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej.

Należy dążyć do:

1) Strefa A1, A2

a) zachowania, modernizacji zabytkowej zabudowy mieszkaniowej, dostosowania mieszkań do współczesnych standardów z zachowaniem wyglądu zewnętrznego obiektów (wygląd elewacji, elementy wystroju architektonicznego, kształt i pokrycie dachu),

b) zagospodarowania otoczenia obiektów poprzez np. wprowadzenie elementów małej architektury,

c) zachowania historycznego układu kompozycyjnego,

2) Strefa A3

a) zachowania i objęcia ochroną budynku kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Fatimskiej z 1947 r. Kościół wybudowany został po wojnie, ze względu jednak na jego wartości sakralne (sanktuarium), architektoniczne oraz urbanistyczne (dominanta przestrzenna – kościół wieżowy na wzgórzu, który proponuje się objąć ochroną),

b) zachowania zabudowy elementów małej architektury związanych z obsługą sanktuarium,

c) zachowania zieleni w otoczeniu kościoła parafialnego,

3) Strefa A4

a) zachowania i objęcia ochroną budynku kościoła parafialnego,

b) zachowania starodrzewia w otoczeniu kościoła parafialnego.

Nie należy dążyć do:

1) Strefa A1, A2

a) działań mogących powodować degradację zabytkowej zabudowy mieszkaniowej i gospodarczej,

b) wprowadzenia nowej zabudowy niezgodnej formą i gabarytami z istniejącą historyczną,

c) naruszania kompozycji zachowanego historycznego układu,

d) lokalizacji funkcji uciążliwych (zakaz),

e) umieszczania reklam wielkogabarytowych oraz o dużych płaszczyznach w jaskrawych barwach lub jaskrawego oświetlenia, poza sezonowymi aranżacjami.

2) Strefa A3, A4

a) naruszania krajobrazowej kompozycji przestrzennej obszaru,

b) działań mogących powodować degradację walorów kulturowych, historycznych i krajobrazowych obszaru,

c) wprowadzania dysharmonizujących, zwłaszcza tymczasowych obiektów budowlanych,

W granicach strefy „A” ustala się: zachowanie i ochronę zgodnie z wytycznymi obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Na terenie strefy ustala się bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich, nakaz uzgodnień projektów architektoniczno – budowlanych i wszelkich inwestycji ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Strefa „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej.

Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej o rygorze utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania, zabytkowej zabudowy oraz innych, historycznych elementów krajobrazu kulturowego. Obejmuje głównie obszary zabytkowych układów wiejskich, folwarków - częściowo przekształconych, elementy dawnego układu przetrwały w stosunkowo dobrym stanie. Proponowany zakres przestrzenny:

1) Strefa B1

Obejmuje centrum miejscowości z terenem kościoła parafialnego p.w. Świętego Anioła Stróża i terenem cmentarza. Granica strefy przebiega przy ulicach: Kościelnej, Kopernika obejmując teren cmentarza i ulicę Raciborską w Gorzycach.

2) Strefa B2

Obejmuje obszar Kolonii Oleckiej, która stanowi obecnie część sołectwa Olza. Granica strefy przebiega przy ulicy Dworcowej w granicach działki budowlanej.

3) Strefa B3

Obejmuje obszar dawnego folwarku w Olszenicy. Granica strefy przebiega od strony południowej i wschodniej ulicami: Kościuszki i Wodzisławskiej.

4) Strefa B4

Obejmuje obszar dawnego założenia dworsko - parkowego wraz z przyległym folwarkiem. Na terenie strefy znajduje się grodzisko średniowieczne wpisane do rejestru zabytków pod numerem A1105/69. Granica strefy przebiega w obrębie ogrodzenia terenu Domu Dziecka oraz dawnego folwarku (wraz z zabudową mieszkaniową – dawne czworaki (obecnie nie istnieją, rozebrane), po stronie południowej strefa obejmuje grodzisko średniowieczne.

Należy dążyć do:

1) Strefa B1

a) zachowania i objęcia ochroną istniejących zasadniczych elementów układu urbanistycznego w tym: zabytkowego budynku kościoła, cmentarza, pozostałości starego cmentarza po przeciwnej stronie ulicy Kościelnej, krzyży i nagrobków (w tym nagrobek hr. Arco), kaplicy, zabytkowej zabudowy mieszkaniowej i gospodarczej,

b) zachowania i objęcia ochroną historycznej sieci dróg,

c) zachowania i utrzymania kompozycji zieleni, zwłaszcza starodrzewia,

d) odtwarzania historycznych kompozycji zieleni,

e) kształtowania nowej architektury na zasadzie uzupełnień zabudowy w nawiązaniu formą do rodzimego budownictwa, dążenie do ujednolicenia i nadania stylistyki odpowiedniej dla kulturowego charakteru obszaru elementom oświetlenia ulic oraz elementom małej architektury i nawierzchni,

f) renowacji i modernizacji technicznej obiektów o wartościach kulturowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wartości obiektów,

g) usunięcia lub odpowiedniej przebudowy obiektów dysharmonizujących,

h) zachowania, w miarę możliwości, podziału parcelacyjnego podkreślonego historyczną zabudową,

i) prowadzenia działalności inwestycyjnej z uwzględnieniem istniejących już związków przestrzennych.

2) Strefa B2, B3

a) zachowania, modernizacji, adaptacji zabytkowej zabudowy mieszkaniowej, dostosowanie mieszkań do współczesnych standardów z zachowaniem wyglądu zewnętrznego obiektów (wygląd elewacji, elementy wystroju architektonicznego, kształt i pokrycie dachu),

b) zachowania zabudowy gospodarczej z możliwością adaptacji do nowych funkcji (z zachowaniem charakteru architektury),

c) zagospodarowania otoczenia obiektów poprzez np. wprowadzenie elementów małej architektury i zieleni urządzonej, które podniosłyby estetykę i pokazały walory otoczenia,

d) zachowania historycznego układu kompozycyjnego.

3) Strefa B4

a) zachowania, zabytkowego dworu, obecnie w znacznym stopniu przerobionego.

b) zachowania zabytkowej zabudowy folwarku, modernizacja dawnych czworaków z zachowaniem charakteru architektury (obecnie budynki rozebrane),

c) zachowania pozostałości parku krajobrazowego, uporządkowanie, rewaloryzacja,

d) zachowania historycznego układu urbanistycznego założenia,

e) zachowania grodziska średniowiecznego wpisanego do rejestru zabytków pod numerem 1105/69 chronionego na mocy obowiązujących przepisów z zakresu ochrony zabytków,

f) opracowania szczegółowej dokumentacji konserwatorskiej będącej podstawą dalszych działań projektowych,

g) zachowania i konserwacji jako formy krajobrazowej średniowiecznego gródka, opracowanie projektu konserwacji i rewaloryzacji.

Nie należy dążyć do:

1) Strefa B1, B4

a) działań mogących powodować degradację walorów kulturowych, historycznych i krajobrazowych obszaru,

b) wprowadzenia nowej zabudowy niezgodnej gabarytami formą i gabarytami z istniejącą historyczną, dysharmonizującej historyczny krajobraz gminy,

c) lokalizacji funkcji uciążliwych (zakaz),

2) Strefa B2, B3

a) działań mogących powodować degradację zabytkowej zabudowy mieszkaniowej i gospodarczej,

b) wprowadzenia nowej zabudowy niezgodnej formą i gabarytami z istniejącą historyczną,

c) naruszania kompozycji zachowanego historycznego układu,

d) lokalizacji funkcji uciążliwych (zakaz),

e) umieszczania reklam wielkogabarytowych oraz o dużych płaszczyznach w jaskrawych barwach lub jaskrawego oświetlenia, poza sezonowymi aranżacjami.

W granicach strefy „B” ustala się: zachowanie i ochronę zgodnie z wytycznymi obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

Strefa „SE” - ekspozycji (ochrona ekspozycji).

Obejmuje obszary stanowiące zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych o dużych wartościach kulturowych. Na terenach tych zakłada się całkowity zakaz zabudowy.

Proponowany zakres przestrzenny:

1) Strefa SE1

Obejmuje tereny sołectw: Gorzyce, Osiny, Olza rozciągające się po zachodniej stronie założenia pałacowo – parkowego przy ulicy Zamkowej w Gorzycach w kierunku północnym. Od wschodu ograniczone zachodnią granicą założenia, od północy fragmentem ulicy i torów kolejowych, od zachodu linią umowną, biegnącą wzdłuż polnego duktu od południa ograniczoną ul. Bogumińską. Strefa wyznaczona dla ekspozycji założenia pałacowo – parkowego oraz w dalszej perspektywie układu urbanistycznego Rogowa.

2) Strefa SE2

Obejmuje obszar wokół zabytkowej figury Świętego Nepomucena w Bluszczowie wpisanej do rejestru zabytków, usytuowanej na wzgórzu wśród kępy drzew. Granica strefy – zgodnie z rysunkiem zmiany studium.

3) Strefa SE3

Obejmuje obszar związany z ekspozycją kościoła p.w. Matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej. Granica strefy przebiegają ulicami: Kościuszki, Ligonii, Mszańską oraz Bogumińską. W zasięgu strefy ochrony ekspozycji:

Należy dążyć do:

1) Strefa SE1

a) utrzymania dotychczasowego sposobu zagospodarowania jako użytków rolnych,

b) maksymalnego ograniczenia zabudowy - do uzupełnienia luk budowlanych wzdłuż ulic Raciborskiej i Bogumińskiej (ewentualna nowa zabudowa powinna nosić cechy zabudowy regionalnej, wysokość do jednej kondygnacji),

c) korekty form istniejącej zabudowy w celu nadania jej cech nawiązujących do zabudowy regionalnej,

d) wykonania analiz widokowych, celem ustalenia optymalnych zaleceń dla zagospodarowania w/w terenu.

2) Strefa SE2

a) maksymalnego ograniczenia zabudowy terenu,

b) korekty istniejącej zabudowy (wprowadzanie form tradycyjnych charakterystycznych,

c) ochrony starodrzewia.

3) Strefa SE3

a) podporządkowania gabarytów i formy nowych obiektów z uwzględnieniem dominanty przestrzennej kościoła p.w. Matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej; w przypadku obiektów większych niż zabudowa jednorodzinna - konieczne jest wykonanie studiów widokowych.

Nie należy dążyć do:

1) Strefa SE1, SE2, SE3

a) lokalizowania dodatkowych elementów dysharmonizujących lub dominant przestrzennych (zakaz),

b) zabudowy osi widokowych (zakaz).

2) Strefa SE2

a) wprowadzenia elementów mogących stanowić konkurencję przestrzenną dla obiektu – figura wraz z kępą drzew powinna stanowić lokalną dominantę przestrzenną (zakaz).

Strefa „SK” – ochrony krajobrazu.

Strefa ochrony krajobrazu związanego integralnie z zespołami zabytkowymi. Proponowany zakres przestrzenny:

1) Strefa SK1

Obejmuje teren łąk rozciągających się na północ i północny – zachód od założeni zespołu pałacowo – parkowego przy ulicy Zamkowej w Gorzycach.

2) Strefa SK2

Obejmuje teren cmentarza parafialnego w Rogowie (1920-1930) przy ulicy Lipowej i Raciborskiej w granicach ogrodzenia.

Należy dążyć do:

1) Strefa SK1

a) utrzymania dotychczasowego sposobu użytkowania jako terenów otwartych łąk, będących powiązaniem pomiędzy założeniem zespołu pałacowo – parkowego a zabudową wsi,

b) utrzymania naturalnych cieków wodnych,

c) zachowania zieleni śródpolnej,

d) dopuszczenia funkcji z zakresu komunikacji i infrastruktury technicznej,

e) renowacji zabytkowych elementów krajobrazu urządzonego wraz z ewentualnym ich odtworzeniem.

2) Strefa SK2

a) utrzymania istniejącej formy i układu kompozycyjnego cmentarza,

b) zachowania i konserwacji zabytkowych elementów cmentarza (krzyże, nagrobki, obiekty kubaturowe).

Nie należy dążyć do:

1) Strefa SK1

a) lokowania dodatkowych elementów dysharmonizujących lub dominant przestrzennych (zakaz),

b) zabudowy osi widokowych (zakaz).

2) Strefa SK2

a) lokalizowania dodatkowych elementów dysharmonizujących lub dominant przestrzennych (zakaz),

b) lokowania na przedpolu tymczasowych obiektów kubaturowych (zakaz).

Strefa obserwacji archeologicznej.

Obejmuje tereny potencjalnego występowania znalezisk archeologicznych. Obowiązuje wymóg prowadzenia wszystkich prac ziemnych pod nadzorem archeologicznym. Dla ochrony dziedzictwa archeologicznego zakłada się na terenie gminy zachowanie i ochronę wartościowych, rozpoznanych stanowisk archeologicznych, które podlegają ochronie konserwatorskiej. Ze względu na dużą ilość stanowisk proponuje się objąć teren całej gminy strefą „OW”, co skutkuje koniecznością rozpoznania nadzoru archeologicznego po wcześniejszym zaopiniowaniu przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Dla obszarów objętych obowiązkiem opracowania planów miejscowych, na etapie prac planistycznych wskazana jest weryfikacja ustalonych w zmianie Studium: zasięgów obszarów objętych strefami ochrony konserwatorskiej oraz kwalifikacji obiektów zabytkowych w gminnej ewidencji zabytków. Wprowadzone w wyniku weryfikacji zmiany zasięgów nie naruszają zgodności przyszłych planów z ustaleniami przedmiotowej zmiany Studium.

W treści dokumentu wskazano też **kierunki i działania w zakresie zarządzania dobrami kultury oraz wspierania aktywności kulturalnej mieszkańców gminy**. Należą do nich:

- 1) sporządzenie planu wykorzystania obiektów gminnych dla celów kultury przez mieszkańców gminy (inventaryzacja i plan wykorzystania rezerw),
- 2) program pomocy gminy dla mieszkańców w stworzeniu centrów kulturalno - towarzyskich w gminie i sołectwach,
- 4) rozwijanie kultury lokalnej w partnerstwie z sąsiadami Republiki Czeskiej,
- 5) organizowanie imprez kulturalnych wykorzystujących podobieństwa i różnice kulturowe pomiędzy społecznościami po obu stronach granicy.

5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gorzyce

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

W gminie Gorzyce obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące cały teren gminy:

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący obszar w granicach administracyjnych Gminy Gorzyce. Uchwała Nr XXXI/245/13 Rady Gminy Gorzyce z dnia 3 czerwca 2013 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej zawarte w planie:

1. Obowiązuje zachowanie i ochrona obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków (tabela nr 1 zawarta w planie) zgodnie z przepisami odrębnymi w tym zakresie (ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).
2. Dla obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków (tabela nr 2 zawarta w planie) za wyjątkiem obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązują następujące ustalenia:
 - 1) nakaz zachowania istniejącej formy,
 - 2) zakaz lokalizacji reklam o powierzchni powyżej 6m²,

3) w przypadku lokalizacji reklam na budynkach – obowiązuje nakaz umieszczania ich w parterach obiektów do linii gzymsu, a w razie jego braku do dolnej wysokości okien I piętra.

3. Dla obiektów sakralnych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków (tabela nr 3 zwarta w planie) za wyjątkiem obiektów wpisanych do rejestru zabytków ustala się:

- 1) dla budynków obowiązuje utrzymanie istniejącej formy,
- 2) dla obiektów małej architektury obowiązuje utrzymanie istniejącej formy, detalu architektonicznego,
- 3) obowiązuje zakaz lokalizacji reklam na obiektach małej architektury,
- 4) obowiązuje zakaz lokalizacji reklam na elewacjach kaplic z dopuszczeniem tablic informacyjnych o obiektach.

4. Dla obiektów przemysłowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków (tabela nr 4 zawarta w planie) obowiązują ustalenia:

- 1) dla budynków i budowli obowiązuje utrzymanie istniejącej formy,
- 2) zakaz lokalizacji reklam na obiektach o powierzchni reklamowej większej niż 6m².

5. Do obszarów zieleni zabytkowej wpisanej do gminnej ewidencji zabytków należą obszary wymienione w tabeli nr 5 zawartej w planie.

1) Dla starego cmentarza w Gorzycach obowiązują ustalenia zawarte w ust. 14 pkt: 1 i 2, dla parku dworskiego w Gorzyczkach (na terenie o symbolu E3UII) obowiązują ustalenia zawarte w ust. 9. pkt: od 4 do 8).

6. Ustala się strefę „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmującą:

- 1) rejon budynków przy ul. Leśnej nr: 40, 42, 44, 46 w Kolonii Fryderyk,
- 2) zespół zabudowy dawnego zakładu wydobywczego Kolonia Fryderyk,
- 3) rejon budynków przy ul. Leśnej 39 i 41 w Kolonii Fryderyk,
- 4) sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej wraz z najbliższym otoczeniem,
- 5) rejon kościoła parafialnego p.w. św. Anioła Stróża przy ul. Kościelnej w Gorzycach.

7. W granicach strefy „A” obowiązują następujące ustalenia:

- 1) ochrona istniejących budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków zgodnie z ustaleniami zawartymi w ust.: 2, 3 i 4,
- 2) utrzymanie istniejącego układu ulic,
- 3) zachowanie i ochrona zieleni wysokiej w otoczeniu kościoła parafialnego p.w. Anioła Stróża w Gorzycach z dopuszczeniem możliwości jej wymiany jedynie w przypadku obumarcia bądź stwarzania przez drzewa zagrożenia dla osób lub mienia; należy bezwzględnie zachować historyczny układ kompozycji zieleni,
- 4) zachowanie obiektów małej architektury związanych z obsługą sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej,
- 5) obiekty małej architektury realizowane na obszarach wymienionych w ust. 6 typu: ławki, latarnie, kosze na śmieci muszą posiadać ujednoliconą formę i kolorystykę w obrębie danego obszaru,
- 6) zakaz umieszczania reklam o powierzchni reklamowej większej niż 6m² z zastrzeżeniem ust. 3 pkt 3,
- 7) w przypadku lokalizacji reklam na budynkach – obowiązuje nakaz umieszczania ich w parterach obiektów do linii gzymsu, a w razie jego braku do dolnej wysokości okien I piętra,
- 8) zakaz realizacji ogrodzeń z blachy lub z betonowych prefabrykowanych elementów,
- 9) zakaz lokalizacji nowych dominant architektonicznych.

8. Ustala się strefę „B” pośredniej ochrony konserwatorskiej obejmującą:

- 1) rejon centrum Gorzyc,
- 2) obszar Kolonii Oleckiej, która stanowi obecnie część sołectwa Olza,
- 3) obszar dawnego folwarku w Olszenicy,
- 4) obszar dawnego założenia dworsko - parkowego wraz z przyległym folwarkiem w Gorzyczkach.

9. W granicach strefy „B” obowiązują następujące ustalenia:

- 1) ochrona istniejących budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków zgodnie z ustaleniami zawartymi w ust.: 2 i 3,
- 2) utrzymanie istniejącego układu ulic,
- 3) zachowanie i ochrona istniejącej kompozycji zieleni wysokiej z dopuszczeniem możliwości jej wymiany jedynie w przypadku obumarcia bądź stwarzania przez drzewa zagrożenia dla osób lub mienia; należy bezwzględnie zachować historyczny układ kompozycji zieleni,
- 4) zachowania pozostałości parku krajobrazowego na obszarze dawnego założenia dworsko - parkowego wraz z przyległym folwarkiem w Gorzyczkach; dopuszcza się możliwość wymiany zieleni jedynie w przypadku obumarcia bądź stwarzania przez drzewa zagrożenia dla osób lub mienia; należy bezwzględnie zachować historyczny układ kompozycji zieleni,
- 5) zakaz umieszczania reklam o powierzchni reklamowej większej niż 6m² z zastrzeżeniem ust.3 pkt 3 i 4,
- 6) w przypadku lokalizacji reklam na budynkach – obowiązuje nakaz umieszczania ich w parterach obiektów do linii gzymsu, a w razie jego braku do dolnej wysokości okien I pietra,
- 7) zakaz realizacji ogrodzeń z blachy lub z betonowych prefabrykowanych elementów,
- 8) zakaz lokalizacji nowych dominant architektonicznych.

10. Ustala się strefę „SE” ochrony ekspozycji obejmującą:

- 1) obszar rozciągający się po zachodniej stronie założenia pałacowo – parkowego przy ulicy Zamkowej w Gorzyczach,
- 2) obszar wokół zabytkowej figury Świętego Nepomucena w Bluszczowie, 3) obszar wokół kościoła p.w. Matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej.

11. W granicach strefy „SE” obowiązują następujące ustalenia:

- 1) na terenach rolniczych leżących w obrębie strefy obowiązuje:
 - a) zakaz wprowadzania zadrzewień z zastrzeżeniem pkt 2,
 - b) zakaz zmian w ukształtowaniu terenów,
 - c) zakaz lokalizacji nowych dominant architektonicznych,
- 2) na terenach rolniczych wokół zabytkowej figury Świętego Nepomucena w Bluszczowie obowiązuje ochrona istniejącej zieleni wysokiej z możliwością jej wymiany związanej z zabiegami pielęgnacyjnymi,
- 3) na terenie zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej leżącej w obrębie strefy „SE” obowiązuje:
 - a) stosowanie materiałów wykończeniowych budynków zgodnie z ustaleniami § 16 ust.4,
 - b) zakaz lokalizacji reklam o powierzchni reklamowej większej niż 6m².

12. Ustala się strefę „SK” ochrony krajobrazu obejmującą:

- 1) teren łąk rozciągających się na północ i północny – zachód od założenia zespołu pałacowo – parkowego przy ulicy Zamkowej w Gorzyczach,
- 2) teren cmentarza parafialnego w Rogowie przy ulicy Lipowej i Raciborskiej w granicach ogrodzenia,
- 3) teren cmentarza przy ul. Kościelnej w Gorzyczach,
- 4) teren cmentarza przy ul. Polnej w Czyżowicach,
- 5) teren cmentarza przy ul. Tysiąclecia w Turzy Śląskiej,
- 6) teren cmentarza przy ul. Szkolnej w Olzie.

13. Dla terenu wymienionego w ust.12 pkt 1 obowiązują następujące ustalenia:

- 1) utrzymanie naturalnych cieków wodnych,
- 2) zakaz wprowadzania nowych zadrzewień na terenach rolniczych,
- 3) zakaz lokalizacji dominant architektonicznych, 4) zakaz zmian ukształtowania terenu na obszarach oznaczonych w planie symbolami: D3RII, D2ZL, D2RII za wyjątkiem zmian związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym, przeciwpożarowym oraz realizacją sieci i urządzeń infrastruktury technicznej.

14. Dla terenów cmentarzy wymienionych w ust. 12, pkt: od 2 do 6 obowiązuje:

1) zachowanie historycznie ukształtowanego planu alei, ochrona zabytkowych nagrobków sprzed 1945 r.,

2) zachowanie i ochrona istniejących kompozycji zieleni wysokiej z dopuszczeniem możliwości jej wymiany jedynie w przypadku obumarcia bądź stwarzania przez drzewa zagrożenia dla osób lub mienia.

15. Ustala się strefę „OW” obserwacji archeologicznej obejmujący teren potencjalnego występowania zabytków archeologicznych a także wskazuje się tereny występowania stanowisk archeologicznych (tabela nr 4 zawarta w planie).

16. Wszelkie roboty ziemne w obrębie występowania stanowisk archeologicznych oraz w granicach stref „OW” winny być prowadzone zgodnie z przepisami z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Dotyczy to w szczególności działań podejmowanych w związku z odkryciem przedmiotów zabytkowych lub obiektów zabytkowych oraz ich zabezpieczenia przed uszkodzeniem lub zniszczeniem.

18. Obowiązuje ochrona obszaru obejmującego zabytkową groblę w Czyżowicach oznaczonego graficznie na rysunku planu stanowiącym zał. nr 1 wraz z zakazem lokalizacji zabudowy za wyjątkiem sieci i urządzeń infrastruktury technicznej.

19. Na obszarze objętym planem nie występują tereny i obiekty kwalifikujące się do ochrony jako dobra kultury współczesnej.

Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Gorzyce. Uchwała Nr XXIII/191/16 Rady Gminy Gorzyce z dnia 28 listopada 2016 r.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej zawarte w planie:

1. Cały obszar na rysunku planu stanowiącym załącznik nr 5 i obejmujący tereny o symbolach: 1-UII, 3-ZL, 4-ZL, 1-ZP, 2-ZP jest częścią zespołu pałacowo - parkowego przy ul. Zamkowej, wpisanego jest do rejestru zabytków pod numerem A/1388/89. Obowiązuje ochrona obszaru zgodnie z przepisami odrębnymi w tym zakresie (ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

2. Ustala się strefę ochrony ekspozycji wokół kościoła p.w. Matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej, obejmującą w całości tereny oznaczone symbolami: 2-MN, 1-RII, 1-ZN, 2-ZL (na rysunku planu obejmującym załącznik nr 2), 1-UI (na rysunku planu obejmującym załącznik nr 3), 2-RII, 4-MN (na rysunku planu obejmującym załącznik nr 7), 4-RII, 8-MN, 2-KDD (na rysunku planu obejmującym załącznik nr 15).

3. W obrębie strefy, o której mowa w ust. 2 obowiązują następujące ustalenia:

1) w przypadku realizacji dachów spadzistych w budynkach mieszkalnych jednorodzinnych jako materiał pokrycia dachowego obowiązuje nakaz stosowania dachówki ceramicznej, cementowej lub innego materiału imitującego dachówkę,

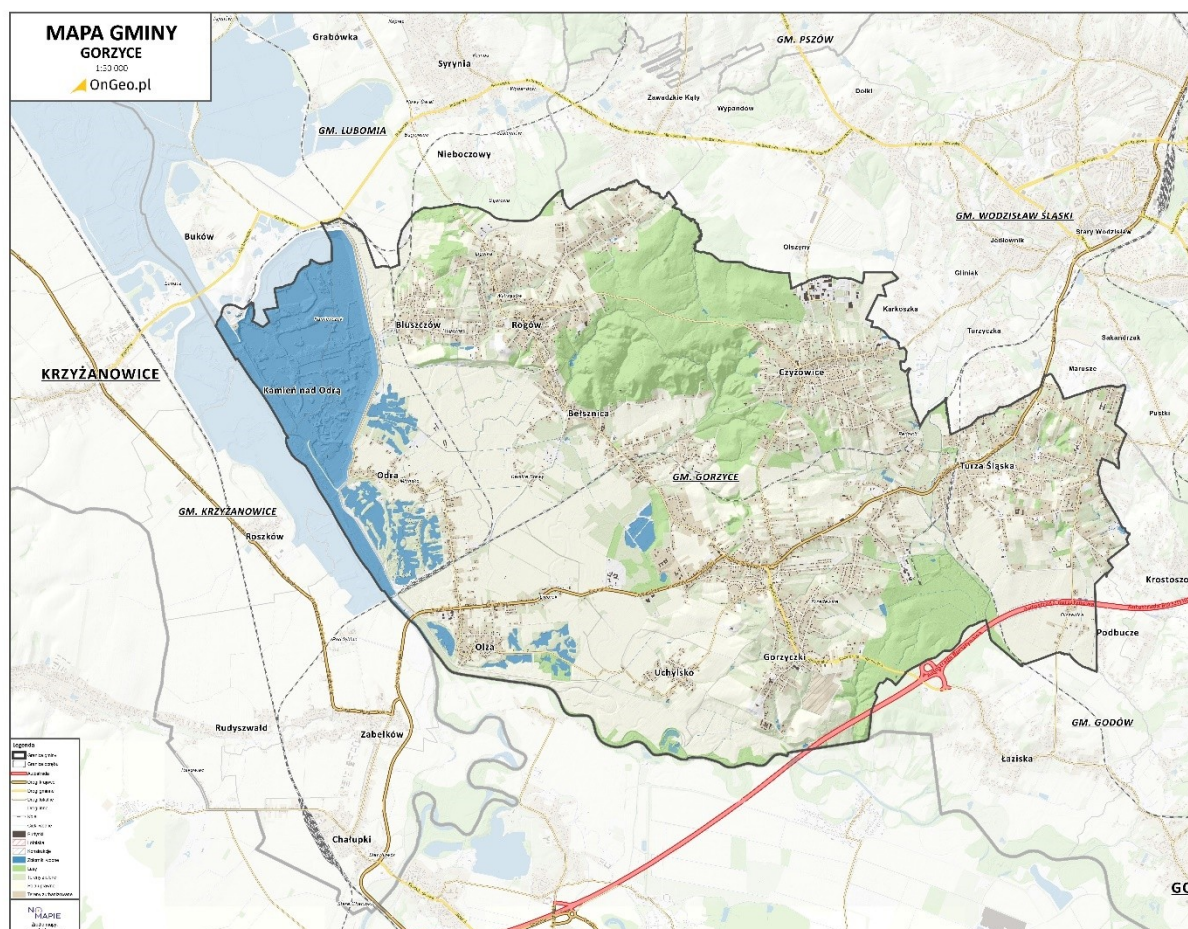
2) realizacja reklam zgodnie z wymogami § 7 ust.5. pkt 1, lit. a i c oraz ust.2,

3) na elewacjach budynków mieszkalnych obowiązuje zakaz stosowania okładzin z tworzyw sztucznych oraz blachy,

4) dla nowo realizowanych budynków mieszkalnych obowiązuje nakaz stosowania materiałów wykończeniowych elewacji takich jak: tynk, kamień, drewno, cegła i płytki klinkierowe.

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Charakterystyka gminy

Ryc. 1. Położenie Gminy Gorzyce (podkład: <file:///C:/Users/relik/Downloads/mapa-gminy-gorzyce-2415062-wysoka-jakosc-druk.pdf>).

Gmina Gorzyce leży w południowo - zachodniej części województwa śląskiego, na krawędzi Wyżyny Śląskiej i Doliny Nadodrzańskiej, co sprawia, iż ziemia ta należy do najciekawszych krajobrazowo terenów Górnego Śląska. Gmina zajmuje teren równinny (równina nadodrzańska) oraz łagodnie pagórkowaty (Wyżyna Śląska), powstały z utworów lodowcowych moreny dennej i resztek moreny czołowej. Średnia wys. n.p.m. wynosi ok. 260-280m. Teren opada łagodnie w kierunku północnym i północno-wschodnim, natomiast stromo (ponad sto metrów różnicy poziomów) w kierunku południowym – w stronę doliny Odry.

Przez teren gminy przepływają rzeki Olza, Odra i Lesznica. Poza tym obszar gminy charakteryzuje występowanie szeregu małych jezior powstałych po wyrobiskach żwirowych, a także kompleksów leśnych stanowiących część tzw. „Zielonego Śląska”.

Gmina Gorzyce, zajmująca powierzchnię ok. 65 km² (co stanowi ok. 22,3% terytorium powiatu wodzisławskiego i ok. 0,5% całego obszaru województwa śląskiego) jest zamieszkała przez ponad 21 tys. mieszkańców.

Gmina Gorzyce stanowi bardzo ciekawy obszar pod względem widokowym, rozpościera się stąd widok na Beskid Śląski, Bramę Morawską, Dolinę Odry. Krajobraz wzbogaca ekspozycja poszczególnych miejscowości np. Rogowa czy Turzy Śląskiej. Na szczególną uwagę pod względem krajobrazowym zasługują: Dolina Odry (gdzie przy jej rozlewiskach powstały ośrodki wypoczynkowe), rzeka Olza, jeziora z groblami w otoczeniu zieleni, a także tereny leśne. Największe

skupisko terenów leśnych znajduje się w środkowej części gminy, pomiędzy Rogowem a Czyżowicami, ponadto występują tu znaczne obszary przeznaczone pod uprawy rolne.

Charakterystyczną cechą dla terenów gminy Gorzyce jest nadodrzańskie położenie, które skutkuje częstymi zagrożeniami powodziowymi, w historii gminy znaleźć można liczne zapisy o katastrofalnych powodziach. Pozytywną stroną tego faktu jest występowanie bardzo żyznych gleb, dzięki którym możliwe jest osiąganie wysokich plonów. Pokrywę glebową obszaru stanowią gleby bielcowe wykształcone z lessów i utworów lessowatych oraz bielice luźne, słabo gliniaste i gliniaste wytworzone na piaskach. W dolinach rzek (Odra, Olza i ich dopływy) zalegają mady lekkie, średnie i ciężkie, piaski rzeczne oraz kompleksy gleb mułowo-bagiennych, murszowych i torfowych.

5.2.2 Rys historyczny

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy Gorzyce pochodzą z epoki kamienia (mezolitu i neolitu). Również liczne późniejsze znaleziska świadczą o pradawnym osadnictwie w regionie Gorzyc. Związane jest to niewątpliwie z bliskością Bramy Morawskiej, miejsca, przez które od pradawnych czasów dokonywała się ekspansja ludności na północ.

Początki obecnie istniejącego osadnictwa powiązane są z historią księstwa opolsko-raciborskiego, które powstało w 1202 r. w wyniku połączenia księstwa opolskiego i raciborskiego przez księcia Mieszka Płatonogiego (1131/46-1211). Księstwo istniało do początku lat 80. XIII w., kiedy to zostało podzielone na cztery dzielnice: opolską, bytomską, raciborską i cieszyńską. Aż 10 spośród 12 sołectw dzisiejszej gminy ma rodowód sięgający średniowiecza.

Za panowania syna Mieszka Płatonogiego – Kazimierza I zwanego Opolskim (1178/80-1230) pojawia się pierwsza wzmianka o Gorzycach. Pochodzi z 1226 r. i informuje o dawaniu daniny do klasztoru benedyktynów w Tyńcu przez mieszkańców wsi. Potwierdzeniem tej zależności lennej jest bulla papieża Grzegorza IX z 26 maja 1229 r., w której zatwierdza on opatowi tynieckiemu, na rzecz filii w Orłowej, dziesięciny z różnych wsi. Wśród nich wymienione są Wielkie Gorzyce oraz Uchylsko. Można przyjąć, że obydwie wsie funkcjonowały na prawie polskim i dopiero w 2 poł. XIII w., w trakcie wielkiej akcji kolonizacyjnej, która objęła tereny Śląska, zostały na nowo lokowane na prawie niemieckim. Nowa lokacja polegała na przemierzeniu gruntów wsi, rozbudowie, wyznaczeniu nowych granic oraz rozdysponowaniu gruntów rolnych. Dokument „Liber Fundationis Episcopatus Wratislaviensis” z ok. 1300 r. potwierdza fakt istnienia nowo lokowanych wsi, poprzez informację, że mieszkańcy korzystali wówczas z tzw. wolnizny, czyli na czas zagospodarowania zwolnieni byli z podatków i danin. Te dwie nowe osady, podobnie jak dzisiaj, były zapewne w swoim układzie urbanistycznym ulicówkami, gdzie gospodarstwa budowane były w dwuszeregu, tworząc rodzaj traktu komunikacyjnego - ulicy. W 1278 r. właścicielem wsi Gorzyce był rycerz Wojciech z Gorzyc, o czym zaświadcza dokument księcia Władysława Opolskiego (1225-1281/82). Wieś była wówczas własnością prywatną. W kolejnych stuleciach często zmieniali się właściciele Gorzyc. W XV w. nabył ją Pan na Boguminie, rozpoczynając kilkunastowieczny okres przynależności do dóbr bogumińskich. Po 1300 r. w Gorzycach powstaje parafia i wzniesiony zostaje kościół.

Prawie równie stare Uchylsko (1229) po raz kolejny wzmiankowane jest w 1305 r., kiedy to jest mowa o młynie i stawach. W 1407 r. właścicielem wsi był rycerz Wańko, starosta na zamku w Pszczynie.

Najazd Tatarów w 1241 i 1242 r. przetoczył się przez ziemię raciborską czyniąc poważne zniszczenia. Reakcją na spustoszenia wojenne było przyspieszenie procesu lokacji nowych miejscowości. W wyniku XIII-wiecznej kolonizacji w okolicy powstały dwie ważne osady miejskie: Wodzisław (1257 r.) i Bogumin (przed 1256 r.). Z dużą dozą prawdopodobieństwa można stwierdzić, że w XIII w. powstały również: Bełsznica, Bluszczów, Czyżowice, Gorzyczki, Kamień, Olza, Rogów, Syrynka, Turza Śląska. Nie można wykluczyć, że część z wymienionych osad mogła mieć wcześniejszą proveniencję, analogicznie jak w przypadku Gorzyc i Uchylska, natomiast niektóre mogły powstać jako nowo lokowane wsie u schyłku XIII w.

Z ważnych przekazów związanych z końcem średniowiecza należy wspomnieć, że w Rogowie pierwszy kościół istniał już w 2 poł. XIV w. Nie znamy jednak dokładnej daty jego budowy. W 1303 r. prawdopodobnie istniała wieś Syrynka (opuszczona na pocz. XVI w.). W 1435 r. po raz pierwszy

w źródłach pojawia się Olza. Natomiast z 1472 i 1480 r. pochodzą najstarsze wzmianki o Bluszczowie.

W średniowieczu wsie były własnością książęcą, kościelną lub rycerską. Okres ten charakteryzował się ciągłymi zmianami własności. Lenna kościelne i książęce często przechodziły w ręce rycerskie. Moźni panowie drogą spadkową, na zasadzie zastawu bądź handlu przekazywali sobie wsie i miejscowości. I tak W XV w. Bełsznica, Bluszczów, Czyżowice oraz Rogów należały do drobnego rycerstwa. Olza i Odra były natomiast w ręku właścicieli Bogumina. Śladem po tych czasach a zarazem dowodem na prywatną rycerską własność jest niewielki gród stożkowaty - siedziba feudalnego pana, który istniał pomiędzy XIV a XVI (?) wiekiem w Gorzyczkach. Tego typu grody rozpowszechnione na Śląsku w XIII w. miały kształt drewnianej lub kamiennej wieży mieszkalno-obronnej usytuowanej na ziemnym kopcu otoczonej drewnianą palisadą i fosą. Stanowiły siedzibę rycerza - niższego feudała i pełniły funkcję obronną oraz administracyjną. Do dzisiejszych czasów zachowało się usypisko ziemne o wysokości ok. 7 m oraz resztki fosy i wałów. Należy domniemywać, że tuż obok musiało istnieć podgrodzie pełniące rolę służebną wobec siedziby feudała.

Pod koniec średniowiecza, w wyniku wygasania kolejnych rodów książęcych, poszczególne księstwa przechodziły bezpośrednio w ręce królów czeskich. Królowie przekazywali je lub ich części w ręce szlachty. Ta nowa forma własności określana była mianem wolnego mniejszego państwa stanowego. Był to duży majątek ziemski wyłączony spod władzy terenowej i zależny bezpośrednio od króla, a później cesarza. Pierwsze państwa stanowe na Śląsku powstały pod koniec XV w. Zarządcą państwa stanowego był „pan” (lub „wolny pan” w przypadku wolnych państw stanowych), co odpowiadało niemieckiemu tytułowi barona. W podlegających mu wsiach chłopci zobowiązani byli do płacenia czynszu, który uzależniony był od wielkości gospodarstwa. Ponadto wszystkich obowiązywała dziesięcina płacona na rzecz Kościoła. Najbogatszą osobą we wsi był sołtys, posiadający największe gospodarstwo. Czerpał on zyski z prowadzenia karczmy, młyna lub stawu. Chłopi w XIV i XV w. utrzymywali się z rolnictwa i gospodarki rybnej, która była dobrze rozwinięta w tej części Górnego Śląska. Przez powyższe zmiany administracyjne dotknięte zostały również tereny obecnej gminy Gorzyce. Powstałe w 1502 r. Wodzisławskie Mniejsze Państwo Stanowe, którego centrum stanowiło miasteczko Wodzisław, obejmowało 10 wsi, w tym: Czyżowice, Gorzyczki, Turzę Śląską i Uchylsko. Natomiast w skład Bogumińskiego Państwa Stanowego wchodziły: Bełsznica, Gorzyce, Olza i Odra. Pozostałe trzy wsie: nieistniejący już Kamień, Bluszczów i Rogów stanowiły własność szlachecką.

Rewolucja przemysłowa, która w XIX w. całkowicie odmieniła charakter Górnego Śląska, w tym nieodległych wsi pod Rybnikiem i Wodzisławiem, przez długi czas omijała teren obecnej gminy. Średniowieczna struktura przestrzenna miejscowości przetrwała do XIX w. Charakteryzowała się zwartą zabudową na niewielkim obszarze. Rolnictwo pozostawało głównym zajęciem mieszkańców. Po uwłaszczeniu chłopów zaznaczyło się znaczne rozwarstwienie w zakresie arealów rolniczych. Obok dużych majątków funkcjonowały małe gospodarstwa chłopskie, których rozdrobnienie pogłębiało się wskutek parcelacji między synów. Równocześnie pojawiły się zmiany w technice uprawy poprzez upowszechnienie płodozmianu (tzw. czteropolówka).

W XIX w. władze pruskie kładły nacisk na eliminowanie zabudowy drewnianej, narażonej na ciągłe pożary i zastępowały ją murowaną. Proces ten następował jednak bardzo wolno poczynając od obiektów użyteczności publicznej przez kościoły, budynki dworskie i przemysłowe.

Druga poł. XIX w. była okresem dynamicznego rozwoju kolejnictwa. W korycie Odry oraz na starorzeczach rozpoczęto eksploatację żwiru. Największa żwirownia Goldmanów funkcjonowała w Odrze od 1913 r. W 1911 r. została podjęta decyzja o budowie kopalni węgla kamiennego „Fryderyk” w Gorzyczkach. Zaprojektowano zespół zabudowy kopalnianej, rozpoczęto drążenie szybów. Jednocześnie powstało osiedle robotnicze – Kolonia Fryderyk. Składało się na nie 13 budynków mieszkalnych. Zakład uruchomiono w 1917 r, jednak już po sześciu latach w 1923 r. został zamknięty. Przyczyną były trudne warunki wydobywania: niewielka miąższość pokładów oraz obecność metanu. Z rozwijającym się w okolicy przemysłem związana była również, wybudowana w tamtym czasie Kolonia Olecka w Olzie.

Czas niemieckiego panowania we wschodniej części Górnego Śląska zakończył się po I wojnie światowej. III powstanie śląskie i podjęte po nim decyzje wielkich mocarstw sprawiły, że również miejscowości obecnej gminy stały się częścią II Rzeczypospolitej. W trakcie III powstania śląskiego w rejonie Olzy doszło do ważnej bitwy. Powstańcy dosyć szybko opanowali prawy brzeg rzeki Odry

i obsadzili teren na północ od wsi Olza, przejmując kontrolę nad dwoma mostami na szlaku Olza-Chałupki. 22 maja 1922 r. Niemcy wyprowadzili atak wspierany przez pociąg pancerny. Mimo początkowych sukcesów powstańcom udało się zażegnać kryzys i odeprzeć nieprzyjaciela. Bitwa pod Olzą zalicza się do najkrwawszych w dziejach powstań śląskich.

W latach 20. XX w. dokonano parcelacji majątków ziemskich, co stało się impulsem do rozwoju przestrzennego miejscowości. Wraz z upowszechnionym w tamtych latach budownictwem murowanym dało to początek nowym układom urbanistycznym wykraczającym poza ukształtowane jeszcze w średniowieczu granice, a także położyło zręby pod istniejący, współczesny krajobraz.

Wysadzenie przez polskich saperów mostów na Odrze było jednym z pierwszych wydarzeń II wojny światowej. Już 1 września Niemcy zajęli teren gminy. W trakcie wojny na terenie gminy powstały dwa obozy dla ludności polskiej wysiedlanej między innymi z okolic Żywca. W 1945 r. przez gminę przebiegała linia frontu - na tym odcinku toczyły się zaciekle walki o Bramę Morawską i dostęp do strategicznego Zagłębia Karwińsko-Ostrawskiego. Niemcy stawiali opór aż do końca kwietnia. W efekcie w gruzach leży Gorzyczki, Rogów i Olza, pozostałe wsie również poniosły straty.

W 1954 r. utworzono powiat wodzisławski, w 1973 r. powstaje gmina Gorzyce. Od 1 stycznia 1999 r. gmina wchodzi w skład województwa śląskiego, znajdując się nadal w obrębie powiatu wodzisławskiego.

5.2.3 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoją gminą i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

UKŁADY PRZESTRZENNE

W skład gminy Gorzyce wchodzi dwanaście sołectw: Bełsznica, Bluszczów, Czyżowice, Gorzyce, Gorzyczki, Kolonia Fryderyk, Odra, Olza, Osiny, Rogów, Turza Śląska, Uchylsko oraz obszar byłego sołectwa Kamień, zajęty pod polder „Buków”. Wszystkie sołectwa w gminie funkcjonują jako wiejskie. Wiejski charakter miejscowości czytelny jest głównie w ruralistycznym układzie przestrzennym. Występujące na omawianym terenie miejscowości to dawne wioski i przysiółki, zlokalizowane u wylotu Bramy Morawskiej, na terenie pagórkowatym i głęboko wciętych dolin.

Osady Gorzyc liczyły pierwotnie od kilku do kilkunastu pełnorolnych gospodarstw, podczas gdy w okolicach Wodzisławia występowały wsie znacznie większe obszarowo. Granice terenu zabudowanego wyznaczały pierwotnie drewniane krzyże.

W czasach nowożytnych, przed uwłaszczeniem chłopów i parcelacją dużych, pełnorolnych gospodarstw chłopskich, część miejscowości posiadała charakter ulicówek (np. Gorzyce, Gorzyczki, Turza Śląska), inne posiadały charakter wielodrożnic, które odznaczały się złożonym układem przestrzennym (Bluszczów, Odra, Rogów). Uwagę zwraca rozwój procesów osadniczych w okolicach Rogowa. Istniały tu liczne przysiółki, dawniej odrębne wsie: Rogowiec, Syrynka, Wytrzęsów - potraktowane w połowie XVII w. przez majora von Wrede, jako odrębne jednostki osadnicze. Przypuszcza się, że Syrynka mogła istnieć już w początkach XIII w., gdyż sąsiednią Syrynię oznaczano w dokumentach z początku XIV w. jako „maiore”. W początkach XVI w. Syrynka była

osadą niezamieszkałą. Rogowiec prawdopodobnie stanowił „kolebkę” Rogowa. Wątpliwości budzą początki niewielkich Osin, wzmiankowanych w źródłach kartograficznych z I połowy XVII w.

Pozostawanie wsi w strukturach dużych majątków, państwerek stanowych, które nie podlegały podziałowi, a przechodziły w całości w ręce kolejnych właścicieli nie sprzyjało rozwojowi procesów osadniczych. Wsie stanowiące własność rycerską (alodialną) ulegały natomiast bardzo często podziałom. Tego typu procesy miały miejsce od XV w. m.in. na terenie Bzia, Jastrzębia, Markłowic czy Radlina. Zdarzało się, że na jednej wsi miało swoje działy kilku rycerzy - szlachciców. W ten sposób miejscowości dzieliły się na części górne, dolne, średnie. Powstawały w nich, w czasach nowożytnych nowe, niewielkie siedziby ziemian oraz folwarki, młyny i przysiółki. Jedynie w Rogowie - Bluszczowie zdarzało się, że na wsi było kilku właścicieli. Istnienie na terenie parafii rogowskiej, w bezpośrednim sąsiedztwie, kilku jednostek osadniczych mogło mieć więc związek z istniejącymi tu stosunkami własnościowymi. W XVIII w. wszystkie części dzisiejszego Rogowa i Bluszczowa znalazły się w ręku rodziny Larisch.

Relikty pierwotnych układów przestrzennych wsi na terenie Gminy są czytelne, mimo rozrostu osad. W Gorzycach zabudowa koncentrowała się wokół osi kościół - dwór, po obu stronach cieków wodnych, w Turzy Śląskiej na osi dwór - młyn, po obu stronach cieków wodnych, w Czyżowicach - po obu stronach niewielkiego cieków wodnych. Charakter ulicówki zachowały też Gorzyczki. Złożone układy przestrzenne - wielodrożnic posiadały Bluszczów i Rogów. W Olzie zabudowania koncentrowały się w okolicy meandrujących rzek Odry i Olzy. Nową jednostką osadniczą był powstały na początku XIX w. Kraskowice.

Wieś Belsznica powstała jako wieś o charakterze ulicówki z prostym układem urbanistycznym. Na mapie z 1827 r. przy głównej ulicy opasującej wzniesienie widać zabudowę szczytową, a w drugiej linii zabudowę gospodarczą zamykającą układ siedliskowy. Pośrodku, w południowej pierzei ulicy, znajduje się duże założenie folwarczne o charakterystycznej czworobocznej zabudowie z dziedzińcem pośrodku. Zabudowania ulicy wchodzącej od południa mają charakter kalenicowy. Mogą to być zabudowania gospodarcze bądź mieszkalne, które powstały później niż podstawowy układ wsi.

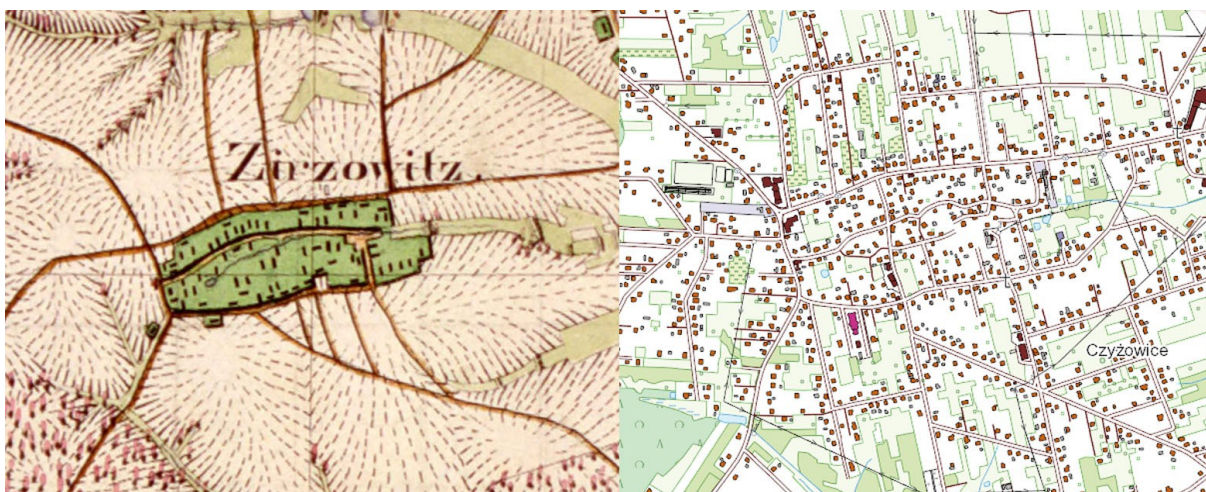
Ryc. 2. Belsznica: fragment mapy Urmesstischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Wieś Bluszczów powstała jako wieś o złożonym układzie ruralistycznym. Na mapie z 1827 r. przy głównej ulicy widać zabudowę kalenicową, prawdopodobnie murowaną. Na pozostałych ulicach przeważa zabudowa szczytowa, a w drugiej linii zabudowa gospodarcza, zamykająca układ siedliskowy. Pośrodku w północnej części znajduje się założenie typu folwarcznego o charakterystycznej czworobocznej zabudowie z dziedzińcem pośrodku.

Ryc. 3. Bluszczów: fragment mapy Messtischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Wieś Czyżowice powstała jako wieś o prostym układzie ulicówki, obecna ulica środkowa, z zabudową szczytową, a w drugiej linii zabudową gospodarczą, zamykającą układ siedliskowy. W południowej części widać biegnący równolegle do ulicy potok. Z czasem przy tylnej zabudowie wsi wykształciła się ulica obwodnicowa, która zaczęła nabierać wartości przekształcając wieś z prostego na złożony układ ruralistyczny. Ulica obwodnicowa odpowiada dzisiejszym ulicom Wodzisławskiej i Wiejskiej. Czytelny układ wsi zachował się do czasów współczesnych.

Ryc. 4. Czyżowice: fragment mapy Urmesstischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Układ ruralistyczny wsi Gorzyce w dużej mierze jest zachowany do dziś. Wieś rozciąga się od murowanego folwarku, prawdopodobnie z młynem na wschodzie, do kościoła i drugiego nieco mniejszego folwarku na zachodzie. Główne ulice oraz potoki biegną w kierunku wsch.-zach. Układ wsi łączy w sobie dwa układy - kalenicowy i szczytowy, przy czym w większej części występują one w czytelnych całościowych fragmentach. Skomplikowany układ wsi mógł wynikać z jej centralnego ułożenia względem innych, gdzie przecinały się lokalne szlaki handlowe. Również wielkość wsi wskazuje na jej znaczącą rolę w okolicy.

Ryc. 5. Gorzyce: fragment mapy Urmesstischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Wież Gorzyczki powstała jako wieś o charakterze ulicówki z prostym układem przestrzennym. Na mapie z 1827 r. przy głównej ulicy opasującej wzniesienie widać zabudowę szczytową, a w drugiej linii zabudowę gospodarczą, zamykającą układ siedliskowy. Na południu znajduje się duże założenie folwarczne o charakterystycznej czworobocznej zabudowie z dziedzińcem pośrodku. Folwark jest rozbudowany i posiada mieszaną zabudowę, na południu znajduje się potok co może sugerować obecność młyna. W późniejszym czasie założenie zyskało na znaczeniu – powstał dwór.

Ryc. 6. Gorzyczki: fragment mapy Urmesstischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Zabudowa wsi Olzy ma nieregularny układ. Wynikać to może z jej lokalizacji nad rzekami Odrą i Olzą. Jej meandrujący przebieg ukształtował dolinę rzeczny wyodrębniając w niej tereny wyżej położone i tereny podmokłe. Jak widać na mapie z 1827 r. powyżej nad samą rzeką przeważają tereny piaszczyste oraz tereny nadrzecznych zalesień, prawdopodobnie o charakterze łągowym. Wieś w takim położeniu miała zapewnioną dobrą ochronę oraz doskonały dostęp do wody, co umożliwiała rozwój młynarstwa. Choć wieś ma bardzo nieregularny układ, to widać w nim elementy charakterystyczne, takie jak przewaga jednego rodzaju zabudowy szczytowej. Na placach znajdują się grupy zabudowań mieszkalnych bez obszernego zaplecza gospodarczego, co może świadczyć, iż ich mieszkańcy trudnili się czymś innym, być może poza granicami wsi.

Ryc. 7. Olza: fragment mapy Urmesstischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Kolonia Osiny istniała już na przełomie XVIII i XIX w. Na mapie z 1827 r. widać, że przez kolonię przebiega droga (w innym układzie niż dzisiaj), lecz zabudowa nie koncentruje się wokół niej, ale wokół zalesionego strumienia i stawu. Z dawnego układu Osin nie zachowało się nic. Niemniej zabudowa wzdłuż ulicy Sikorskiego w kilku przypadkach ma cechy zabudowy z przełomu wieków, proces zmian następował przez cały XIX w.

Ryc. 8. Osiny: fragment mapy Urmesstischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Zabudowa wsi Rogów jest mocno nieregularna, ma charakter wsi skupionej wokół placu, a jej kształt wynika częściowo z ukształtowania terenu. Przebieg ulic Raciborskiej i Leśnej są widoczne do dzisiaj. Przy dzisiejszej ulicy Czyżowieckiej widoczny jest duży folwark. Przy dzisiejszej ulicy Czyżowieckiej przeważa zabudowa szczytowa, przy pozostałych uliczkach - zabudowa kalenicowa.

Ryc. 9. Rogów: fragment mapy Urmesstischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Widoczny na mapie z 1827 r. kształt wsi Turza Śląska wychodzi z układu typowej ulicówki, przy której zabudowa lokalizowana jest szczytowo, a zabudowania gospodarcze – kalenicowo, w drugiej linii. Na mapie czytelna jest dzisiejsza ulica Bogumińska, prowadząca na północ do Wodzisławia, na zachód ulica Powstańców. Po widocznych na mapie stawie i folwarku dziś już nie ma śladu.

Ryc. 10. Turza Śląska: fragment mapy Urmesstischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Uchylsko nie posiada charakteru typowej wsi ulicówki, choć wzdłuż ciągu biegnącego na wschód do folwarku w Gorzyczkach zabudowa ma cechy takiej wsi. Szczytowa zabudowa skupia się wzdłuż głównej ulicy, dzisiejszej Wiejskiej i strumienia. W drugiej linii widoczne są zabudowania gospodarcze do których odchodzą pomniejsze ciągi. Na południe od Uchylska znajduje się niewielki folwark o zabudowie murowanej i drewnianej, dziś już nieistniejący, jednak wciąż widoczny na zdjęciach satelitarnych.

Ryc. 11. Uchylsko: fragment mapy Urmessstischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Architekturę sakralną na terenie gminy Gorzyce reprezentują cztery kościoły w miejscowościach: Gorzyce, Olza, Rogów i Turza Śląska. Świątynie pełnią rolę dominant architektonicznych w obrębie historycznych układów przestrzennych.

Gorzyce. Kościół parafialny pw. Św. Anioła Stróża

Kościół zlokalizowany w centrum miejscowości, przy ul. Kościelnej, od wschodu i północy graniczy z cmentarzem parafialnym. Pierwotny kościół drewniany posiadał wezwanie Wniebowzięcia Matki Boskiej. Po pożarze w 1800 r. do Gorzyc przeniesiono kościół drewniany z Pilchowic. Kościół murowany wybudowano w latach 1862-1869. Uległ on zniszczeniu na skutek działań wojennych w 1945 r. Odbudowany w latach 1946-1948 (od podstaw ściana północna i ściany prezbiterialne), wg budowniczego Hanaka.

Kościół murowany, tynkowany, trójnawowy, na planie krzyża. Fasada z wieżą zegarową na rzucie kwadratu. Elewacje zdobione gzymsami oraz ostrołukowymi blendami. We wnętrzu znajdują się neogotyckie ołtarze wraz z obrazem Matki Bożej Częstochowskiej. Kościół stanowi dominantę przestrzenną w układzie urbanistycznym sołectwa.

Olza. Kościół parafialny pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Pokoju

Kościół zlokalizowany w centrum miejscowości, przy ul. Szkolnej, otoczony cmentarzem parafialnym. Początkowo funkcję liturgiczną we wsi pełniła drewniana kapliczka św. Jana Nepomucena. W 1801 r. zmieniono wezwanie na Świętej Rodziny. Murowany kościół wzniesiono w latach 1932-1935 według projektu Jana Affy z Raciborza. Kierownikiem budowy był Alojzy Seman. Poświęcenie obiektu nastąpiło 14 sierpnia 1935 r. Świątynię zniszczono w trakcie działań II wojny światowej. Odbudowany po wojnie. Wystrój podczas odbudowy uległ zmianie. Zwieńczenie wieży także różniło się od przedwojennego. Obiekt po odbudowie poświęcono w 1946 r. Parafię erygowano 20 lipca 1957 r.

Kościół murowany, tynkowany. Od zachodu, w ścianie frontowej, czworoboczna wieża, kryta hełmem piramidalnym. Nawa główna kryta dachem czterospadowym pokrytym blachą, z sygnaturką na szczycie. Okna szczelinowe. Transept, kaplice pod chórem. Ceglane portale nad wejściami posiadają obramione trójkątnie tympanony. W ołtarzu głównym figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem, adorowana przez anioły, oraz rzeźby św. Jadwigi i św. Katarzyny. Ołtarze boczne pw. Serca Pana Jezusa i Matki Boskiej Częstochowskiej.

Rogów. Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

Kościół zlokalizowany jest w centrum miejscowości, przy ul. Raciborskiej. Zbudowano w latach 1946-1948, w miejscu doszczętnie zniszczonej neogotyckiej świątyni (projektu Ludwika Schneidera). Autorem projektu był Adolf Hanak z Olzy. W murach świątyni umieszczono średniowieczne kamienne tabernakulum, które spoczywało jeszcze w I połowie XX w. na „placu” kościelnym. Na przykościelnym cmentarzu spoczywają proboszczowie i powstańcy śląscy.

Kościół murowany, tynkowany. Trójnawowy, bazylikowy z transeptem. W ścianie frontowej (północno-wschodniej) czworoboczna wieża, zwężająca się uskokowo ku górze, stanowiąca dominantę architektoniczną, kryta płaskim daszkiem. Nawa główna kryta dachem czterospadowym pokrytym blachą, z sygnaturką na szczycie. Okna szczelinowe. Wewnątrz ołtarz główny z rzeźbą Najświętszego Serca Pana Jezusa adorowanego przez Archaniołów, po bokach rzeźby św. Marcina i Izydora oraz współczesny obraz o. Józefa Huwera.

Turza Śląska. Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej

Zamiar budowy kościoła w Turzy Śląskiej powstał w 1947, a budowlę ukończono rok później. W 1959 r. do Turzy Śląskiej przywieziona została z Fatimy figura Matki Boskiej Fatimskiej, co przyczyniło się do wzrostu znaczenia sanktuarium, figurę umieszczono w tzw. „małej wieży” (wykusze w fasadzie). W sanktuarium znajduje się obraz Matki Boskiej Fatimskiej ozdobiony koronami papieskimi.

Kościół murowany, tynkowany z wieżą na rzucie kwadratu, trzynawowy, z dachem dwuspadowym. Wejście poprzedzone monumentalnymi schodami, akcentowane wysuniętym portykiem. W fasadzie, na osi, znajduje się wąski wykusz z figurą Matki Boskiej Fatimskiej, zwieńczony kulą z krzyżem. W otoczeniu kościoła znajdują się obiekty sakralne oraz obiekty małej architektury związane z sanktuarium (podcienia, studnia, droga krzyżowa itp.). Kościół usytuowany jest w otoczeniu wysokiej zieleni. Stanowi istotną dominantę przestrzenną w okolicy poprzez swoje położenie na wzgórzu.

CMENTARZE

Cmentarze jako przestrzenie ukształtowane według reguł kulturowych, związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania cmentarze powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi.

W gminie Gorzycy występują cmentarze parafialne i komunalny, jednakże pozbawione cech zabytkowych, w większości założone po II wojnie światowej. Tylko jeden cmentarz ma charakter zabytkowy - stary cmentarz w Gorzycach. Cmentarz zlokalizowany jest w centrum wsi, między ul. Kościelną, Strażacką a Raciborską. Pierwsze wspomnienia o gorzyckiej parafii pochodzą z końcówki XIII w. W jego miejscu znajdował się stary kościół. Ostatnie pochówki miały miejsce w latach 50. XX w.

Cmentarz założony na planie nieregularnym. Przez jego środek przebiega główna aleja obsadzona lipami drobnolistnymi. Otoczony ogrodzeniem, z bramą wejściową od ul. Kościelnej i Raciborskiej. Na cmentarzu znajdują się zabytkowe nagrobki, m.in.: nagrobki proboszczów ks. Jan Zaic, ks. Paweł Królik, ks. Józef Thaller. Na cmentarzu znajdował się również grobowiec rodu von Arco, do którego należało dominium w Gorzycach. Obecnie w tym miejscu stoi polichromowana Pieta nakryta blaszanym baldachimem, obok której ustawiono dwa dzwony odlane w 1949 r. w Wodzisławiu Śląskim z łusek moździerzowych i niewypałów. Na cmentarzu zachował się XIX-wieczny, kamienny krzyż nagrobny z inskrypcjami w języku niemieckim. Znajduje się tu również nagrobek mistrza stalarskiego Żeguły z 1856 r. W 1801 r. odbył się tutaj, szeroko opisywany w prasie, pochówek wampiryczny kaczmarki z Uchylska. Kompozycję zieleni na cmentarzu tworzy przede wszystkim obwodowy szpaler lip drobnolistnych o średnicach 60-70 cm, w wieku ok. 90 lat. Szpaler ten był kilkakrotnie uzupełniany z zachowaniem gatunku. W południowej części cmentarza znajduje się obecnie współczesna kapliczka, obok której rośnie okazowa lipa drobnolistna (dwuzrost) o średnicy

ok. 1,8 m. Kompozycję uzupełniają skupiny i pojedyncze krzewy: m.in. bukszpan wiecznie zielony, lilaki.

ZAŁOŻENIA REZYDENCJONALNE ORAZ ZABYTKOWA ZIELEŃ

Gorzyce. Założenie pałacowo-parkowe

Najcenniejszym zabytkiem związanym z dawnymi rodami szlacheckimi zamieszkującymi niegdyś gminę jest założenie pałacowo-parkowe w Gorzycach. Zespół mieści się przy ul. Zamkowej, na południowo-zachodnim skraju wsi, w odległości około 1 km od centrum w kierunku Chałupek.

W skład zespołu wchodzi tzw. „Pałac Dolny” (dawną leśniczówkę), tzw. „Pałac Górny” (tzw. pałac myśliwski) oraz park krajobrazowy w stylu angielskim. Najnowsze badania jednoznacznie przesuwają czas powstania obu pałaców. Na miejscu pałacu „górnego” wcześniej istniał inny obiekt, określany w źródłach (w 1862 r.) jako „zamek”. Widoczny jest na mapach z 1882 r. i 1888 r. Oba pałace wybudowane zostały dla przemysłowca i tajnego radcy z Berlina Friedricha von Friedländer-Fulda (1858-1917), właściciela dóbr gorzyckich od 1906 r.

Całe założenie stanowi najbardziej charakterystyczny element przestrzenny gminy Gorzyce, pełniąc tym samym ważną rolę w krajobrazie regionu. Zachowany do dnia dzisiejszego w dość dobrym stanie jest niewątpliwie najcenniejszym zabytkiem gminy.

Pałac tzw. „Górny” usytuowany jest w południowo-wschodniej części zespołu. Wzniesiono w miejscu innego obiektu określanego w źródłach XIX w. „zamkiem”. Wybudowany na podstawie projektu architekta Williama Müllera (1871 - 1913) w latach 1910 - 1912 (1914?) w stylu klasycyzującego baroku. Do pałacyku prowadzi droga dojazdowa w monumentalny kolisty podjazd, poprzedzony bramą wjazdową. Budynek murowany, na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny. Elewacje rozcłonkowane pilastrami, dźwigającymi uproszczone belkowanie. Elewacja frontowa, wschodnia, 7-osiowa posiada pozorny ryzalit środkowy zwieńczony frontonem z herbem Katowic. Elewacja tylna, zachodnia, złożona jest z ryzalitu i czterokolumnowego portyku. Kolumny w stylu doryckim. Prowadzą do niej trójbiegowe schody. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne. Nad oknami umieszczono wypukło rzeźbione owale z motywami roślinnymi i zwierząt łownych. Dach czterospadowy, kryty dachówką ceramiczną.

Pałacyk myśliwski tzw. „Dolny” usytuowany jest w południowo-zachodniej części zespołu. Wzniesiony ok. 1912 r. przez architekta Paula Schultze-Naumburga (1869-1948). W latach 70. XX w. pałac otrzymała Kopalnia Węgla Kamiennego „1-go Maja”, która miała w nim urządzić ośrodek wypoczynkowy. W ramach prac adaptacyjnych budynek podwyższono o jedną kondygnację. Budynek pierwotnie parterowy, założony na planie podkowy otwartej w stronę ul. Bogumińskiej, nakryty dachem dwuspadowym, z centralnie umieszczoną dwukondygnacyjną wieżą bramną, z przejazdem w przyziemiu. Wieża nakryta dachem cebulastym, krytym blachą. Na obu końcach budowli umieszczono pawilony nakryte obecnie dachami namiotowymi, pierwotnie mansardowymi.

Park ma charakter krajobrazowego parku angielskiego, o powierzchni ok. 104 ha. Kompozycja ta została oparta na rozległych wnętrzach parkowych w typie polan widokowych oraz mniejszych salonach, a także gabinetach. W ich obrębie rosną grupy lub pojedyncze egzemplarze rzadkich drzew, m.in. tulipanowca amerykańskiego, płatanu klonolistnego, buka purpurowego, klonu czerwonego, choiny kanadyjskiej, czy dębu błotnego. Urokowi parkowi dodają dwie główne aleje dębowe oraz staw, zasilany przez naturalne ciekі wodne.

ZABUDOWANIA FOLWARCZNE

Z dawnych folwarków, które istniały na terenie dzisiejszej gminy Gorzyce zachowały się tylko w trzech miejscowościach: Gorzyczki, Olza i Turza Śląska.

Dawny folwark w Gorzyczkach zlokalizowany jest w południowej części wsi, na końcu ul. Wiejskiej. Od południa, wschodu i zachodu przylegają do niego tereny upraw rolniczych. Obejmuje powierzchnię o zarysie zbliżonym do kwadratu. Z dawnych zabudowań zachował się budynek obory i stajni z przełomu XIX i XX w. Obecnie wykorzystywane są przez Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną „Plon”. Pozostałe budynki zostały dobudowane w późniejszym czasie.

Pozostałości dawnego folwarku (folwark Teichhof) w Olzie zlokalizowane są w północno-wschodniej części wsi, przy ul. Głównej. Pierwotnie w oddaleniu od zabudowań, przy głównej drodze prowadzącej do Gorzyc. Powstał prawdopodobnie na początku XX w. Jego niemiecka nazwa wskazuje na związek z potężnymi stawami, zbudowanymi w Dolinie Odry przez sztuczne spiętrzenie wód systemem potężnych grobli. Zespół obejmował kilka zabudowań gospodarczych rozlokowanych wokół prostokątnego dziedzińca, w jego północnej i zachodniej pierzei.

Dawny folwark w Turzy Śląskiej zlokalizowany jest w południowo-wschodniej części wsi, między ul. Wodzisławską a Kościuszką. Otoczony jest polami uprawnymi, w oddaleniu od ścisłej zabudowy wsi. Powstał na początku XX w. Zespół obejmuje powierzchnię o nieregularnym zarysie zbliżonym do prostokąta. Zachowały się historyczne elementy zespołu, m.in. stajnie, chlewnie, obory, spichlerz, przebudowany dwór, budynki mieszkalne (familoki) z około 1907 r.

OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Na terenie gminy Gorzycy znajduje się niewiele obiektów użyteczności publicznej o charakterze zabytkowym i historycznym. Do takich obiektów należy m.in. szkoła w Turzy Śląskiej (ob. budynek usługowy) z lat 80-tych XIX w. (przebudowany w XX w.), szkoła w Rogowie z 1955 r. oraz budynek dawnej strażnicy wojsk ochrony pogranicza (ob. Urząd Stanu Cywilnego) w Gorzycach przy ul. Bogumińska 13, gdzie widoczne są cechy stylistyki 20-lecia międzywojennego.

ZABUDOWA PRZEMYSŁOWA I POPRZEMYSŁOWA

Zespół zabudowy dawnej Kopalni Węgla Kamiennego „Fryderyk” w Gorzyczkach. Dawna kopalnia węgla kamiennego „Fryderyk” usytuowana jest przy ul. Leśnej w Gorzyczkach. Zlokalizowana jest na pd.-zach. od linii kolejowej Wodzisław Śląski - Jastrzębie Zdrój i na pd. od głównej trasy komunikacyjnej łączącej Wodzisław Śląski z granicą państwa w Chałupkach.

W 1913 r. rozpoczęto tu budowę kopalni „Friedrichsbaue” i związanej z nią bocznicę kolejowej do miejscowości Turza Śląska. Budowę kopalni podjęło Zachodnioczeskie Górnicze Towarzystwo Akcyjne z siedzibą w Wiedniu. Kopalnię zbudowano na ziemi należącej do hrabiego Larischa, właściciela dóbr rycerskich Gorzyczki, natomiast bocznicę kolejową i dojazd, na gruntach zakupionych od okolicznych chłopów. Eksplorację rozpoczęto w 1917 r. Równolegle do kopalni powstała w jej sąsiedztwie kolonia robotnicza. Kolonia powstawała w latach 1913-1918, jako przykopalniana osada górnicza. Z zaplanowanych wówczas 47 domów wybudowano 13. W skład osiedla wchodziły zabudowania pełniące funkcje: mieszkalne „familoki” dla robotników i „beamtry” dla urzędników, budynki gospodarcze, administracyjne i handlowe. W kolonii Fryderyk „beamtry” powstały w bezpośrednim sąsiedztwie kopalni, natomiast „familoki” zajmowane przez robotników znajdowały się nieco dalej (ul. Leśnej i Kopalniana). Od 1919 r. wydobywanie stopniowo ograniczano, a w marcu 1923 r. kopalnię ostatecznie unieruchomiono. Opuszczoną kopalnię zalała woda. W czasie II wojny światowej, w 1942 r. na terenie opuszczonej kopalni założono obóz dla Polaków „Polenlager 169”. Był to jeden z około dwustu specjalnych obozów powstałych na Śląsku i jeden z siedmiu na ziemi raciborskiej. Były to obozy dla ludności polskiej wysiedlonej przymusowo z miejsc dotychczasowego zamieszkania. Po wojnie kopalnia oraz kolonia Fryderyk przejęta została przez państwo polskie i przekazana Rybnickiemu Zjednoczeniu Przemysłu Węglowego, które po przekształceniach w Rybnicką Spółkę Węglową przekazało budynki mieszkalne Gminie Gorzycy w 2000 r.

Budynek dworca kolejowego w Olzie. Budynek usytuowany jest przy ul. Dworcowej 56, w północnej części miejscowości. Wybudowany ok. 1882 r., rozbudowany w 1915 r. Budynek murowany, tynkowany, złożony z dwóch brył. Zachodnia część budynku dwukondygnacyjna, z użytkowym poddaszem, na rzucie zbliżonym do kwadratu, z dachem dwuspadowym. W elewacji frontowej (północnej) i tylnej (południowej) w dachu wystawki, kryte dachami dwuspadowymi, zdobione szkieletową konstrukcją drewnianą z podziałem na prostokątne, tynkowane pola. Do

elewacji tylnej przylega niska, murowana dobudówka. Zachodnia część budynku jednokondygnacyjna, na rzucie prostokąta, również z dachem dwuspadowym z naczółkiem. Elewacja frontowa (północna) 4-osiowa, z wejściem na osi trzeciej od wsch. Elewacja tylna (południowa) 4-osiowa. Otwory okienne i drzwiowe o wykroju prostokąta. Dachy budynku kryte dachówką ceramiczną. Lukarny w połaci dachowej wschodniej części obiektu z daszkami jednospadowymi.

Kolonia Olecka jako tzw. osiedle patronackie w Olzie. Kolonia została zbudowana w I połowie XX w. przez Kopalnię „Anna” w Pszowie. Kolonia składa się z pięciu (pierwotnie sześciu) murowanych, dwukondygnacyjnych budynków mieszkalnych oraz obiektów gospodarczych usytuowanych wzdłuż drogi Olza-Odra, przy ul. Dworcowej, wybudowanych w latach 1905-1920. Budynki te były przeznaczone dla pracowników kopalni, ale mieszkali tu również pogranicznicy, celnicy oraz kolejarze.

ZABUDOWA MIESZKALNA I GOSPODARCZA

W poszczególnych miejscowościach gminy Gorzyce zabudowa, zarówno mieszkalna, jak i gospodarcza, pierwotnie była drewniana. Zabudowania folwarczne są murowane, czasem mieszane murowano-drewniane, a rzadziej drewniane. Budynki zazwyczaj budowano na rzucie prostokąta, w konstrukcji drewnianej, z dwuspadowymi dachami z pokryciem słomianym. Restrykcyjne przepisy przeciwpożarowe w państwie pruskim spowodowały, że w wiejskiej zabudowie mieszkalnej i gospodarczej około połowy XIX w. zaczęto budować głównie obiekty murowane. Budownictwo murowane stopniowo wypierało zabudowę drewnianą i na przestrzeni ponad stulecia ruralistyczna architektura drewniana zanikła. Pozostałości drewnianego budownictwa występowały jeszcze w I poł. XX w.

Najstarsze zachowane do dnia dzisiejszego budynki wiejskie pochodzą z I połowy XIX w., jednak większość powstała na przełomie XIX i XX w., oraz na początku XX w. Są to głównie budowle ceglane, otynkowane, założone na rzucie prostokąta, zazwyczaj w układzie kalenicowym, jednokondygnacyjne z poddaszem (na poddaszu najczęściej znajdują się obecnie dodatkowe pokoje mieszkalne), nakryte dachami dwuspadowymi (nieliczne naczółkowymi) ze zróżnicowanym pokryciem z dachówki ceramicznej, cementowej i eternitu. Detal architektoniczny w tej zabudowie jest niezwykle skromny i ma on zazwyczaj formę gzymsów, wydzielających część strychową od części mieszkalnej oraz sfazowanych cokołów lub z rzadka prostych profilowanych opasek okiennych. Na terenie gminy występują również budynki o bogatszym detalu architektonicznym, m.in. dom przy ul. Raciborskiej 31 w Bełsnicy z interesująco opracowanymi opaskami okiennymi i drzwiowymi. Pierwotnie prosta bryła budynków czasami urozmaicona była drewnianą laubą, umieszczoną na osi podłużnej domu, w miejscu których wybudowano istniejące dzisiaj murowane ganki. W nielicznych domach występują niewielkie nisze w fasadach lub szczytach, gdzie umieszczano świątki. Na terenie gminy zachowało się kilka domów o anachronicznym typie zabudowy mieszkalno-gospodarczej, gdzie w części budynku znajdują się pomieszczenia mieszkalne i pomieszczenia gospodarcze. Część gospodarcza mogła pełnić funkcję stodoły lub pomieszczeń inwentarskich.

OBIEKTY MAŁEJ ARCHITEKTURY

Na terenie gminy Gorzyce zlokalizowanych jest kilkadziesiąt obiektów tzw. małej architektury o charakterze zabytkowym. Są to głównie obiekty sakralne: krzyże pokutne, kapliczki słupowe, kaplice i kapliczki kubaturowe, figury pomnikowe oraz najbardziej charakterystyczne - krzyże kapliczkowe w typie Bożej Męki.

Większość z nich to obiekty kubaturowe. Są wśród nich niewielkie kapliczki zwane „domkowymi”. Najstarszą jest kaplica w Olzie pw. Świętej Rodziny, zlokalizowana przy ul. Wiejskiej, wpisana do rejestru zabytków (nr rej. A/4/99 z dn. 30.04.1999 r.). Wybudowana została w stylistyce klasycystycznej w 1801 r. w miejscu wcześniejszej, drewnianej, posiadającej pierwotnie wezwanie Św. Jana Nepomucena. Do rejestru wpisano również kapliczkę Machników w Bluszczowie

(nr. rej. A/496/18 z dn. 12.02.2018 r.). usytuowaną przy ul. Powstańców Śląskich. Wzniesiona w 1907 r. została ufundowana przez bezdzietnych gospodarzy Benedykta i Mariannę Machników.

Do najstarszych obiektów małej architektury zachowanych nie tylko na terenie gminy Gorzyce, ale również na Śląsku (a nawet w skali ogólnopolskiej) zaliczają się krzyże pokutne. Występują one na znacznych obszarach chrześcijańskiej Europy, od Skandynawii po północne Włochy oraz od Hiszpanii po Polskę. Nazywane są pomnikami średniowiecznego prawa, gdyż związane były ze zwyczajowym prawem w tym okresie. Wznoszone były przez zabójców w miejscu, w którym dokonało się morderstwo. Symbolizują zawarcie ugody zabójcy z rodziną ofiary. Te monolityczne, kamienne obiekty mają proste i surowe formy. W gminie Gorzyce znajdują się trzy obiekty tego typu, powstałe zapewne w XIV-XVI w.: w Olzie (przeniesiony z ul. Dworcowej na teren przy kapliczce przy ul. Wiejskiej) i w Rogowie (przeniesione na teren przy kościele parafialnym). Wpisane są one do rejestru zabytków.

Spośród krzyży najwięcej jest kamiennych krzyży kapliczkowych z figurą Chrystusa i Matki Boskiej, zazwyczaj w niszy. Zachowanych jest kilkanaście krzyży kapliczkowych. Najstarszymi obiektami są krzyże w: Gorzycach przy ul. Raciborskiej 27 (1880 r.), Czyżowicach przy ul. Wiejskiej 34 i 42 (oba z 1887 r.) oraz w Gorzycach na terenie starego cmentarza (1887 r.).

Zredukowaną formą tego typu obiektów są krzyże kamienne (lub z lastrico) z figurą Chrystusa, pozbawione postaci Matki Bożej Bolesnej. Na omawianym terenie istnieje kilka tego typu krzyży. Najstarszy krzyż spośród krzyży kamiennych na obszarze gminy pochodzący z 1876 r., zlokalizowano u zbiegu ul. Rogowskiej i Polnej w Odrze. Z początku ubiegłego wieku (1904 r.) pochodzi krzyż zlokalizowany obok kaplicy w Uchylsku (ul. Wiejska 68a). Dwa następne to krzyże cmentarne, wykonane z lastrico już po II wojnie światowej, a znajdujące się na cmentarzach w Czyżowicach i w Turzy Śląskiej. Również po II wojnie światowej wykonano krzyż u zbiegu ulic Starowiejskiej i Bogumińskiej w Turzy Śląskiej. Stał on na miejscu wcześniejszych krzyży, które widoczne były na mapach od końca XVIII w.

W typie figur pomnikowych wykonana została figura św. Jana Nepomucena, znajdująca się na wzgórzu na granicy Bluszczowa i Rogowa. Jest to najcenniejszy obiekt małej architektury na terenie gminy, wpisany do rejestru zabytków pod numerem B/585/84. Barokowa rzeźba najprawdopodobniej ufundowana została przez właścicieli majątku bluszczowskiego i rogowskiego - rodzinę baronów Larischów, w okresie pomiędzy latami 1730 a 1740. Przypisana jest najwybitniejszemu rzeźbiarzowi górnośląskim okresu baroku Johannowi Melchiorowi Österreichowi. Jan Nepomucen w Bluszczowie przedstawiony został w bardzo rzadkim typie ikonograficznym jako Jałmużnik. Obok figury rośnie lipa drobnolistna, o charakterze pomnikowym o średnicy ok. 70 cm.

Na terenie gminy znajduje się ponadto kilka wolnostojących figur, posadowionych na większych lub mniejszych postumentach. Są to obiekty współczesne, a zlokalizowane są głównie w otoczeniu kościołów parafialnych w Turzy Śląskiej i Gorzycach. Obiektem o walorach historycznych jest pomnik Powstańców Śląskich z 1924 r., znajdujący się w parku Olszynka w Bluszczowie. Otrzymał on formę piramidalnego obelisku z orłem w zwieńczeniu.

Na terenie gminy Gorzyce znajdują się również inne typy małej architektury, takie jak drewniane krzyże przydrożne, groty maryjne i tzw. kapliczki skrzynkowe. Są to jednak obiekty pozbawione cech zabytkowych, powstałe po II wojnie światowej.

5.2.4 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie

badan powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Obszar Gminy Gorzyce znajduje się na sześciu obszarach AZP: 103-41104-40, 104-41, 104-42, 105-41, 105-42. Na terenie gminy występuje łącznie 74 stanowisk archeologicznych (Aneks nr 2 na końcu opracowania). Dodatkowo kilkadziesiąt stanowisk nie posiada dokładnej lokalizacji (38), są to stanowiska archiwalne. Stanowiska datowane są na okres od epoki kamienia po okres nowożytny. Za szczególnie ważne należy uważać stanowisko nr 1 w Gorzyczkach – grodzisko stożkowate, wpisane do rejestru zabytków (A/1105/69 z 22.12.1969).

Gródek stożkowaty w Gorzyczkach st. 1 (AZP 105-42/1) datowany jest na późne średniowiecze i wczesną nowożytność. W Polsce tzw. gródki stożkowate (drewniano-ziemne zamki) były z reguły wznoszone w XIII-XV w. Założenia tego rodzaju rozpowszechniły się w 2. poł. XIII w., zapewne najwięcej z nich wzniesiono w wieku XIV, w XV stuleciu pomału zaczynały wychodzić z użycia, a okres ich funkcjonowania zamyka się na początku XVI w., choć pojedyncze siedziby przetrwały aż do XVIII w.

Na stanowisku prowadzono badania archeologiczne. W latach 1969-1971, 1973 pod kierownictwem W. Gałęsińskiej-Hrebendowej, a w 1976 r. pod kierownictwem W. Pierzyny. Założono 10 wykopów sondażowych, których łączna powierzchnia wyniosła 154,25 m². Znalezione kilka tysięcy późnośredniowiecznych zabytków ruchomych. Według literatury przedmiotu na stanowisku odkryto również osadę kultury łużyckiej z epoki brązu.

Zabytek znajduje się w południowo-zachodniej części wsi, przy ul. Wiejskiej. Gródek wzniesiono na cyplu terasy nadzalewowej rzeki Olzy, ok. 350 m na północ od niej. Kopiec gródka jest kolisty w planie, ma wysokość ok. 7 m i średnicę ok. 45 m. Otoczony wyraźnie widoczną fosą, która od strony zachodniej oddziela go od reszty cypla.

Gródek stożkowaty w Gorzyczkach jest klasycznym przykładem zachowanych reliktyw późnośredniowiecznego i wczesnonowożytnego, niedużego, drewniano-ziemnego założenia o funkcji rezydencjonalno-obronnej, będącego najprawdopodobniej siedzibą rycerską. Gródek rycerski był niedużą, skromną siedzibą, był bardzo prostym założeniem obronnym. Posiadał solidną drewnianą wieżę rezydencjonalno-obronną, posadowioną na sztucznie usypanym kopcu-nasypie. Kopiec ziemny z wieżą otoczony był szeroką fosą, wydrążoną w trakcie wznoszenia nasypu. Usypanie kopca z jednej strony, czyniło założenie bardziej niedostępnym i w związku z tym zwiększało jego obronność, a z drugiej strony, niejednokrotnie było konieczne i służyło odizolowaniu siedziby-dworu od podmokłego podłoża. Wysokość zachowanych kopców wynosi zazwyczaj jedynie kilka metrów, ich podstawy są w planie najczęściej w przybliżeniu koliste lub lekko owalne, znacznie rzadziej czworoboczne, a ich średnice z reguły mieszczą się w przedziale 20-50 m. W przypadku gródków budowanych na pagórkach i cyplach oszczędzano nakładu pracy, ponieważ sztuczny nasyp nie musiał być już wysoki, a fosa niekoniecznie musiała otaczać obiekt, wystarczyło jedynie odciąć go tą przeszkodą od pozostałej części cypla. Gródek w Gorzyczkach może posłużyć za dobry przykład takiego rozwiązania. Uważa się, że wieża, wraz z ewentualnymi towarzyszącymi jej niewielkimi budynkami, otoczona była drewnianą palisadą lub solidnym płotem, a sam kopiec wzmocniano np. palami lub faszynowaniem, tak by był jak najbardziej stabilny i odporny na osuwanie się. Gródek tego rodzaju z pewnością posiadał też drewniany most przerzucony nad szeroką fosą. Odkryto również relikty założeń, które pierwotnie były bardziej rozbudowane i nieco większe, np. składały się z dwóch kopców, lub posiadały dodatkowy wał (oryginalnie zapewne drewniano-ziemny) i drugą okalającą całość fosę.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Gorzyce funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (s. 27-30 niniejszego opracowania).

5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Poniższa tabela przedstawia zestawienie zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Gorzyce.

Tabela 1. Zabytki nieruchome gminy Gorzyce wpisane do rejestru zabytków¹.

L.p.	Lokalizacja	Przedmiot ochrony	Nr rejestru zabytków i data wpisu
1.	Bluszczów, ul. Powstańców Śląskich	Kapliczka przydrożna Machników	A/496/2018 z 12.02.2018
2.	Gorzyce, ul. Zamkowa	Zespół pałacowo-parkowy: a) pałac Larischów b) pałacyk myśliwski c) park krajobrazowy w stylu angielskim Granice ochrony obejmują całość założenia pałacowo-	A/1388/89 z 10.10.1989

¹<http://wkz.katowice.pl/uslugi/rejestr-zabytkow/spis-obiektow-wpisanych-do-rejestru-zabytkow/rejestr-zabytkow-nieruchomych-a> stan na 28 lutego 2025 r.

		parkowego	
3.	Gorzyczki - Kolonia Fryderyk, ul. Leśna 1,3,5 7; ul Kopalniana 57,59,61	Zespół zabudowy patronackiego osiedla „Fryderyk”	A/276/09 z 31.12.2009
4.	Olza, ul. Wiejska	Kaplica pw. Świętej Rodziny	A/4/99 z 30.04.1999

5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Tabela 2. Zabytki ruchome gminy Gorzyce wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Lokalizacja	Przedmiot ochrony	Nr rejestru zabytków i data wpisu
1.	Bluszczów, na granicy Rogowa i Bluszczowa, przy ul. Piaskowej	Rzeźba Św. Jan Nepomucen, figura wolnostojąca, barokowa, z XVIII w., wykonana z piaskowca, o wysokości około 5 m	B/472/2023
2.	Olza, ul. Wiejska, przy kapliczce pw. Św. Rodziny	Krzyż pokutny	B/409/2019 z 31.12.2019
3.	Rogów, ul. Raciborska (przy kościele parafialnym)	Krzyż pokutny (tzw. Maltańczyk)	B/366/2018 z 14.08.2018
4.	Rogów, ul. Raciborska (przy kościele, przeniesiony ze skrzyżowania przy cmentarzu)	Krzyż pokutny	B/367/2018 z 14.08.2018

5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Poniższa tabela przedstawia zestawienie stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków z terenu gminy Gorzyce.

Tabela 3. Stanowiska archeologiczne gminy Gorzyce wpisane do rejestru zabytków.

Miejscowość	Obszar AZP	Nr stan. w miejscowości	Nr stan. na obszarze	Funkcja	Chronologia	Nr rejestru zabytków i data wpisu
Gorzyczki	105-42	1	1	grodzisko stożkowate	późne średniowiecze, wczesna nowożytność	A/1105/69 z 22.12.1969

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących zabytków ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków gminy Gorzyce została wykonana w 2014 r. i zaktualizowana w 2025 r. zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Występują w niej zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa śląskiego oraz zabytki znajdujące się na kartach adresowych GEZ (nie figurujące w rejestrze), a także zabytki wskazane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, tj. obiekty i obszary ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

W Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Gorzyce znajduje się łącznie 99 zabytków nieruchomych i 76 stanowisk archeologicznych.

Spis zabytków nieruchomych i archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Gorzyce przedstawiają aneksy na końcu opracowania (Aneks 1, 2).

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,

- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Rozpowszechnianiem kultury na terenie gminy Gorzyce zajmuje się Gminne Centrum Kultury w Gorzycach. Centrum animuje życie kulturalne na terenie gminy, organizując zajęcia, warsztaty i konkursy oraz różnego rodzaju imprezy. GCK działa jako samorządowa instytucja kultury obejmując swoim zakresem działania 12 sołectw Gminy Gorzyce. Działalność GCK prowadzona jest w dziewięciu placówkach, tj. w trzech Ośrodkach Kultury - w Gorzycach (siedziba GCK), Czyżowicach i Olzie oraz sześciu Świetlicach Wiejskich - w Bełsnicy, Gorzyczkach, Rogowie, Uchylsku, Odrze, Osinach. Przy GCK działają zespoły wokalne, formacje taneczne, grupy folklorystyczne, koła zainteresowań, chóry. Prowadzi również działalność wydawniczą - od 1991 r. wydaje miesięcznik społeczno-kulturalny "U nas". Jest także wydawcą kilkunastu pozycji książkowych (m.in. „Skarby historii, kultury i sztuki gmin pogranicza - Gorzyce i Dolna Lutynia”, aut. Daniel Jakubczyk; "Za zasłoną świata rzeczy. O życiu i twórczości Józefa Sowady", aut. Petr Ligocky; „O czym serce Ślązoków nuci...”, aut. Irena Sauer; wydanie Reprintu Elementarza Antoniego Onderki z 1897 r.).

Działalność GCK w Gorzycach, to również organizacja małych imprez środowiskowych oraz wielkich wydarzeń plenerowych (m.in. Złot Chórów nad Olzą, Dożynki, Dziecięce Zawody Kajakowe, Biwaki Powstańcze, Rekonstrukcje Bitwy Olzańskiej, Rajd Samochodowy, obozy letnie, zimowiska, spływy kajakowe). Wydarzeniami skupiającymi największą liczbę odbiorców są dożynki organizowane na terenie rekreacyjnym GOTSiR "Nautica" oraz Międzynarodowa Wystawa Makiet Kolejowych organizowana rok rocznie, w listopadzie w Ośrodku Kultury w Czyżowicach.

Upowszechnianiem czytelnictwa zajmuje się Gminna Biblioteka Publiczna w Gorzycach z siedzibą w Rogowie wraz z filiami w Olzie, Turzy Śląskiej, Gorzycach i Czyżowicach.

Dodatkowo w obszarze kultury na terenie gminy działają, m.in.:

- Stowarzyszenia, m.in.:
 - ✓ Stowarzyszenie Aktywności Lokalnej "Perspektywa" w Czyżowicach,
 - ✓ Stowarzyszenie Kulturalno - Społeczne "KAHAL",
 - ✓ Stowarzyszenie LGD Morawskie Wrota,
 - ✓ Stowarzyszenie "Aktywna Olza".
- Chóry, m.in.:
 - ✓ "Moniszko" w Czyżowicach,
 - ✓ "Cantemus Domino" w Gorzycach,
 - ✓ "Słowik nad Olzą" w Olzie,
 - ✓ "Lira" w Turzy Śląskiej.
- Zespoły śpiewacze, m.in.:
 - ✓ "Bełsniczanki",
 - ✓ "Zespół "Bluszcz",
 - ✓ "Czyżowianki",
 - ✓ "Gorzyczanie",
 - ✓ "Olzanki",
 - ✓ "Rogowianki"
 - ✓ "Turzanki".

Ponadto, przy OK Czyżowice działa Orkiestra Gminy Gorzyce.

- Koła Gospodyń Wiejskich. W Gminie Gorzyce działa 12 kół gospodyń wiejskich, tworzących Gminne KGW.
- Ochotnicze Straże Pożarne. W Gminie Gorzyce działa 9 jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych, które wchodzi w skład Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP.

Po gminie Gorzyce przebiega szlak rowerowy, który jest częścią szlaku rowerowego wokół powiatu wodzisławskiego. Na trasie można zobaczyć m.in. obiekty zabytkowe, takie jak: Sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej, krzyże pokutne w Rogowie i Olzie, grodzisko w Gorzyczkach, zespół pałacowo - parkowy w Gorzycach.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania gminy Gorzyce w zakresie ochrony zabytków.

Tabela 4. Analiza SWOT gminy Gorzyce.

MOCNE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> niewielka odległość do ośrodków miejskich, aglomeracji śląskiej, atrakcyjne położenie Gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki (bezpośrednie sąsiedztwo rzeki Odry, duża liczba zbiorników wodnych oraz rzek, a także obszarów leśnych), istnienie obiektów i zespołów obiektów o znacznych wartościach architektonicznych, historycznych, artystycznych oraz o cennych walorach krajobrazowych, m.in. zespół pałacowo-parkowy w Gorzycach, obiekty sakralne (Gorzyce, Olza, Rogów, Turza Śląska), zespół zabudowy osiedla patronackiego „Fryderyk” w Gorzycach. duża liczba obiektów małej architektury sakralnej (krzyże, kapliczki, figury przydrożne), liczne stanowiska archeologiczne, w tym jedno o wysokiej randze wpisane do rejestru zabytków (Gorzyczki – grodzisko stożkowate), układ dawnych jednostek wiejskich czytelny w strukturze przestrzennej, atrakcyjne usytuowanie geograficzne w bliskim sąsiedztwie granicy z Czechami oraz ośrodków aglomeracyjnych na Śląsku i w Czechach, dobra dostępność komunikacyjna - zarówno kolejowa, jak i drogowa, bogata historia Gminy, zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz Gminy, odbywające się cykliczne imprezy kulturalne, m.in.: Złot Chórów nad Olzą, Dożynki, Biwaki Powstańcze, Rekonstrukcje Bitwy Olzańskiej, kultywowanie tradycji przez zespoły folklorystyczne, m.in.: chóry ("Moniszko" w Czyżowicach, "Cantemus Domino" w Gorzycach, "Słowik nad Olzą" w Olzie, "Lira" w Turzy Śląskiej), zespoły śpiewacze ("Bełszniczanki", "Zespół "Błuszcz", "Czyżowianki", "Gorzyczanie", "Odrzanki", "Olzanki", "Rogowianki" "Turzanki"). obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy obejmujące cały teren gminy i zawierające zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, aktywnie działające Gminne Centrum Kultury w Gorzycach, często aktualizowana strona internetowa Gminy, zawierająca informacje dotyczące historii i zabytków regionu.
SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> słaba promocja zabytków i ich roli w życiu gospodarczym, kulturalnym itp., przekształcenia w obszarze historycznych struktur osadniczych, powodujące "zatarcia" układu przestrzennego oraz zmianę skali zabudowy, niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczone na ochronę zabytków, niezadawalający stan zachowania części obiektów zabytkowych, niedostateczne oznakowanie zabytkowych obiektów.
SZANSE
<ul style="list-style-type: none"> zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków,

- prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych,
- organizowanie imprez sportowo-kulturalnych zwłaszcza o zasięgu ponadlokalnym,
- wykorzystanie funduszy europejskich,
- rozwój organizacji pozarządowych,
- rozpowszechnianie imprez gminnych, w tym cyklicznych, przyciągających turystów,
- wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako doskonałego produktu turystycznego,
- kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej,
- oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych,
- systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy,
- rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa,
- wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego.

ZAGROŻENIA

- rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych,
- wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków, konieczność poniesienia dużych nakładów na rewitalizację obiektów zabytkowych,
- niedostatek środków publicznych na rewitalizację,
- wprowadzanie elementów obcych, np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyki, agresywnych nośników reklamowych, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami,
- niska świadomość mieszkańców gminy na temat dotyczące skarbów kultury, dziedzictwa i tradycji charakteryzujących gminę,
- degradacja zabytków,
- zanikanie tradycji kulturowych, zwyczajów,
- brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Celem niniejszego programu, opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie Gminy Gorzyce. Misją gminy, w kontekście zachowania i ochrony jej dziedzictwa kulturowego jest: ***"świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego, poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także racjonalne wykorzystanie istniejących zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy"***.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W poprzednim *Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Gorzyce na lata 2021-2024* wyznaczono dwa główne cele oraz ich cele szczegółowe i działania. Niektóre z nich mają charakter długofalowy, przez co nie było możliwości zrealizowania ich w okresie obowiązywania programu. W związku z tym planuje się ich wykonanie w kolejnym okresie.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety, kierunki działań i zadania Programu Opieki nad Zabytkami gminy Gorzyce na lata 2025-2028.

PRIORYTET 1

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy

Kierunek działania 1.1. Ochrona krajobrazu kulturowego i poprawa ładu przestrzennego

Zadania:

- 1.1.1 Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, wszelkie działania prowadzone w obrębie zabytków oraz w ich otoczeniu (w granicach wyznaczonych w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków) wymagają pozwolenia Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków.
- 1.1.2 Kreowanie poprawnej polityki przestrzennej w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (MPZP), decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego.
 - ✓ Sporządzenie Planu ogólnego gminy Gorzyce w związku ze zmianami prawa w zakresie planowania przestrzennego. Ustalenia zawarte w planie ogólnym powinny uwzględniać zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.
 - ✓ W przypadku tworzenia nowych MPZP ochrona zabytków nieruchomych powinna być wyznaczana w zależności od wartości danego obiektu zabytkowego:
 - zabytki wpisane do rejestru zabytków należy obejmować ochroną kilku elementową. Ścisła ochrona konserwatorska winna obejmować obiekt zabytkowy i obszar wpisany do rejestru zabytków - działania w jej obrębie powinny zostać uzależnione od decyzji WKZ. Wokół takiej strefy wskazane jest wyznaczenie obszaru, otuliny, mającego na celu ochronę otoczenia obiektu zabytkowego, w granicach opierających się na naturalnym ukształtowaniu terenu bądź jego aktualnym zagospodarowaniu. W strefie tej powinny zostać wyznaczone rygory dotyczące inwestycji, określające dopuszczalne zagospodarowanie terenu i parametry nowej zabudowy, a także dopuszczalne przekształcenia istniejącej, mającej na celu przeciwdziałanie degradacji otoczenia obiektów zabytkowych i zachowanie ich ekspozycji,
 - obiekty zabytkowe znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy objąć ochroną punktową. Zabytki z GEZ należy chronić in situ,
 - w MPZP powinna być zawarta ochrona ogólnego krajobrazu gminy, charakteryzująca się utrzymaniem kompozycyjnej spójności, utrwalaniem historycznych układów zabudowy, poprzez kontynuowanie tradycyjnie ukształtowanych lokalizacji kompozycji budynków oraz wykorzystywanych form architektonicznych zmierzających do harmonizowania krajobrazu,
 - ✓ Uwzględnianie w planowaniu przestrzennym i działalności inwestycyjnej na terenie gminy zasad ochrony historycznych układów planistycznych miejscowości oraz zasad ochrony krajobrazu kulturowego, w tym w szczególności dążenie do zachowania w niezmienionej formie historycznych panoram, osi widokowych, form terenu, zabytkowych kompozycji zieleni, cmentarzy itp.
 - ✓ Stanowiska archeologiczne winny być dokładnie oznaczone na załącznikach graficznych do planów miejscowych, natomiast w jego tekście powinny znaleźć się zapisy

- ustanawiające ochronę konserwatorską i nakazujące uzgadnianie zamierzeń inwestycyjnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- ✓ Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego, wydawanych przez Urząd Miasta, dla terenów, na których zlokalizowano stanowiska archeologiczne (rozpoznanie powinno się opierać na Gminnej Ewidencji Zabytków), każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną.

Kierunek działania 1.2. Opieka nad zabytkami nieruchomymi, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterystycznych dla gminy i obszaru kulturowego, w którym zlokalizowana jest gmina

Zadania:

- 1.2.1. Prowadzenie prac konserwatorsko-remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność władz samorządowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi oraz wspieranie (dofinansowywanie) tychże prac przy obiektach niebędących własnością gminy:
 - ✓ w pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne (m.in. dawny pałac myśliwski w zespole pałacowo-parkowym w Gorzycach),
 - ✓ remont budynku mieszkalnego przy ul. Leśnej 42 w Gorzyczkach – Kolonia Fryderyk,
 - ✓ wspieranie działań właścicieli zabytków zmierzające do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych nieruchomych i ruchomych,
 - ✓ umieszczenie na stronie internetowej gminy aktualnych informacji związanych z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Śląskiego, Funduszu Kościelnego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na zabezpieczenie i remont tych obiektów zabytkowych.
- 1.2.1 Wsparcie ochrony zespołów dworsko-parkowych jako charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego gminy (zespół dworsko-parkowy w Gorzycach).
- 1.2.2 Eliminowanie prac adaptacyjnych i remontowych przeprowadzanych ze szkodą dla substancji zabytkowej obiektów.
- 1.2.3 Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów obiektów ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.
- 1.2.4 Wsparcie inicjatyw zmierzających do adaptacji obiektów nieużytkowanych do nowych potrzeb przy zachowaniu charakterystycznej dla obiektów architektury.
- 1.2.5 Kontynuowanie rewaloryzacji kolonii robotniczej „Fryderyk” Działania:
 - ✓ przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania środków z budżetu gminy, a także dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich),
 - ✓ wsparcie programów prac remontowo-konserwatorskich w celu jak najlepszego zachowania oryginalnej substancji zabytkowej,
 - ✓ kontynuacja działań związanych z rewaloryzacją całego układu przestrzennego kolonii.

Kierunek działania 1.3. Opieka nad zabytkami ruchomymi

Zadania:

- 1.3.1 Wsparcie prac konserwatorskich w kościołach w miarę potrzeb.
- 1.3.2 Bieżące prace remontowe przy kapliczkach i pomnikach z terenu gminy:
 - ✓ remont figury św. Jana Nepomucena w Bluszczowie, położonego przy ul. Piaskowej (na wzgórzu na granicy Bluszczowa i Rogowa), wpisanego do rejestru zabytków,

- ✓ uzgadnianie wszelkich działań przy kapliczkach znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- ✓ zachowanie lub przywracanie ich pierwotnej, tradycyjnej bryły, formy, stylu, materiałów, pokrycia dachowego, wystroju i detalu architektonicznego itp.,
- ✓ opracowanie planu opieki nad zabytkowymi kapliczkami przydrożnymi oraz podjęcie prac konserwatorskich (w miarę potrzeb).

Kierunek działania 1.4. Opieka nad zabytkami archeologicznymi

Zadania:

- 1.4.1 Wspieranie zamierzeń dążących do realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk archeologicznych szczególnie narażonych na zniszczenie.
- 1.4.2 Umieszczenie lub uzupełnienie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowisk archeologicznych.

PRIORYTET II

Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego oraz pielęgnacja tożsamości regionalnej

Kierunek działania 2.1. Ochrona wartości niematerialnych

Zadania:

- 2.1.1 Pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, wzmacnianie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej.
- 2.1.2 Utrwalanie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca dotyczącej lokalizacji nieistniejących obiektów o istotnym znaczeniu dla historii.
- 2.1.3 Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowo powstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowych (przysiółków, historycznych nazw ulic itp.), inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie promujących lokalną historię i lokalne tradycje.
- 2.1.4 Wspieranie inicjatyw nawiązujących w sposób przemyślany do dawnych tradycji regionu, mających na celu ich wskrzeszenie lub przypomnienie - tworzenie lub udział w tworzeniu związanych z tym tematycznych szlaków turystycznych, wystaw, konkursów i różnorodnych imprez o charakterze kulturalno-edukacyjnym).
- 2.1.5 Utrzymanie i bieżąca konserwacja kapliczek i pomników połączone z kultywowaniem, dokumentowaniem i upowszechnianiem tradycji związanej z tymi obiektami.
- 2.1.6 Upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia, ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem itp. poprzez działalność wydawniczą, prowadzenie lekcji muzealnych nt. przeszłości i kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji itp.
- 2.1.7 Wspieranie lokalnych inicjatyw zmierzających do udokumentowania, zachowania, kultywowania wartości niematerialnych (pieśni, podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi jak śluby czy pogrzeby, tradycje związane ze świętami, potrawy regionalne, nazwy miejscowe).
- 2.1.8 Wspieranie inicjatyw wydawniczych i przedsięwzięć o charakterze etnograficznym zmierzających do zebrania (udokumentowania) i popularyzacji starych pieśni, przyśpiewek, podań i legend związanych z miastem i jego okolicami.

Kierunek działania 2.2. Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków oraz przetwarzanie informacji o zabytkach

Zadania:

- 2.2.1 Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków:
 - ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną,
 - ✓ aktualizacja i weryfikacja istniejącego zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków,

- ✓ wykonanie kart adresowych stanowisk archeologicznych z terenu gminy,
 - ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami.
- 2.2.2 Udostępnienie wykazu Gminnej Ewidencji Zabytków oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami na stronie internetowej Gminy, wraz z informacją, jakie ma to znaczenie dla właścicieli owych obiektów i zespołów zabytkowych, do czego są zobowiązani, na co powinni zwracać uwagę.
- 2.2.3 Opracowanie sprawozdania z realizacji zadań GPOnZ (co dwa lata), następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.

Kierunek działania 2.3 Edukacja, promocja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

Zadania:

- 2.3.1 Opracowanie informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną.
- 2.3.2 Kreowanie szlaków edukacyjno-turystycznych po zasobach dziedzictwa kulturowego gminy.
- 2.3.3 Zintegrowanie działań promocyjnych władz gminy w zakresie turystyki z działaniami władz powiatu, np. poprzez stworzenie szlaków atrakcji turystycznych gminy i powiatu, w których gmina byłaby jednym z punktów na szlaku.
- 2.3.4 Wspieranie działań w zakresie popularyzacji akcentującej walory kulturowe i przyrodnicze turystyki pieszej i rowerowej na terenie gminy oraz rozwijanie towarzyszącej im infrastruktury (ścieżki rowerowe, sezonowe wypożyczalnie sprzętu, punkty widokowe, tablice informacyjne itp.).
- 2.3.5 Wykorzystanie zasobów kulturowych w promocji gminy i intensyfikacji jej rozwoju, np. w powiązaniu z ochroną środowiska, inwestycjami w otoczeniu rolnictwa, ochroną tradycyjnych form gospodarowania.
- 2.3.6 Opracowanie projektu iluminacji zabytków.
- 2.3.7 Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych, jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.
- 2.3.8 Wspieranie inicjatyw mających na celu edukowanie społeczeństwa, zwłaszcza dzieci i młodzieży na rzecz ochrony dziedzictwa, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn.
- 2.3.9 Popularyzacja opieki nad zabytkami poprzez wszelkiego rodzaju konkursy premiujące wiedzę i znanstwo dziedzictwa kulturowego:
- ✓ Wprowadzenie i wzmocnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji szkolnej.
- 2.3.10 Zainicjowanie w szkołach działających na terenie gminy akcji gromadzenia dawnych i współczesnych fotografii dokumentujących przestrzeń kulturową i życie codzienne mieszkańców gminy.
- 2.3.11 Popieranie istniejących jak i stymulowanie wprowadzania nowych (gry i zabawy edukacyjne dla najmłodszych, publikacje nt. dziedzictwa kulturowego adresowane do dzieci, konkursy itd.) form edukacyjnych prowadzonych przez szkoły
- 2.3.12 Opracowanie, a także wspieranie publikacji (broszura, folder, przewodnik) obejmujących zagadnienia związane z historią gminy, zabytkami oraz z zasadami ochrony dóbr kultury.
- 2.3.13 Uczestnictwo Urzędu Gminy w organizowanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa Europejskich Dniach Dziedzictwa - największego w Europie wydarzenia promującego dziedzictwo kulturowe.
- 2.3.14 Publikacja artykułów o tematyce historii regionu na internetowej stronie Gminy po uprzednim uzyskaniu zgody od autorów.
- 2.3.15 Wygenerowanie mapy z zabytkami (na podstawie GEZ) oraz z elementami dziedzictwa do celów edukacyjnych i promocyjnych.
- 2.3.16 Wspieranie i współpraca ze stowarzyszeniami lokalnymi mającymi na celu zachowanie tradycji i kultury regionu.

- 2.3.17 Organizowanie szkoleń dla pracowników gminy odpowiadających za opiekę i ochronę dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania 2.4 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego

Zadania:

- 2.4.1 Rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych.
- 2.4.2 Tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów.
- 2.4.3 Organizacja lub kontynuacja organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym.
- 2.4.4 Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom gminy i regionu wartości historyczne gminy.
- 2.4.5 Postawienie na innowacyjność projektów w celu wyróżnienia się spośród miast konkurencyjnych.

Kierunek działania 2.5 Wzrost popularności wśród turystów z zagranicy Działania

Zadania:

- 2.5.1 Wykorzystanie aspektów związanych ze znanymi postaciami obcych narodowości z historii regionu.
- 2.5.2 Opracowanie wielojęzycznych tablic informacyjnych w wybranych punktach gminy.
- 2.5.3 Utrzymywanie jak najwyższej jakości obsługi turysty zagranicznego w punktach informacji turystycznej.
- 2.5.4 Nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa zagranicznego.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami gminy Gorzyce będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
 - ✓ wpis do rejestru zabytków,
 - ✓ decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - ✓ ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
 - ✓ ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
 - ✓ ustawa Prawo budowlane,
 - ✓ ustawa Prawo ochrony środowiska,
 - ✓ ustawa o ochronie przyrody,
 - ✓ ustawa o gospodarce nieruchomościami,
 - ✓ ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
 - ✓ ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.
- instrumenty finansowe:
 - ✓ korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
 - ✓ współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).
- instrumenty społeczne:
 - ✓ prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy),
 - ✓ edukacja kulturowa,
 - ✓ pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
 - ✓ współdziałanie z organizacjami społecznymi.
- instrumenty koordynacji:
 - ✓ realizacja projektów i programów Gminy dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
 - ✓ współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
 - ✓ współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
- instrumenty kontrolne:
 - ✓ aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
 - ✓ oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy,
 - ✓ sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
 - ✓ monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
 - ✓ prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągania celów wytyczonych w Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Gorzyce będzie monitorowany poprzez analizę stopnia ich realizacji. Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta Gminy Gorzyce, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z realizacji programów Wójt sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio radzie gminy. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- ✓ bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ✓ ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ✓ ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ✓ ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ✓ ocenę aktywności placówek kulturalnych,
- ✓ ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ✓ ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ✓ ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;

- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;

- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu; - zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;

- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku, jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,

- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,

- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

1.1. Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego oraz ze Starostwa Powiatowego w Wodzisławiu Śląskim

Dotacje udzielane przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego dotyczą tylko obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Ww. instytucje mają możliwość zmiany uchwały dotyczącej finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, tak aby zawierała ona zapisy dotyczące finansowania także obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Natomiast Starostwo Powiatowe w Wodzisław Śląskim daje możliwość uzyskania dotacji na obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz na obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

1.2. Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

2.1. Rządowy Program Odbudowy Zabytków (dotyczy obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków)

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest rządowym programem, który oferuje jednostkom samorządu terytorialnego możliwość wsparcia zadań inwestycyjnych w ramach zadań wnioskodawcy polegających na ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dofinansowane z programu może być przeznaczone na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się z ewidencji zabytków, a także na udzielenie przez jednostkę samorządu terytorialnego dotacji, o której mowa w art. 81 ustawy z dnia 23

lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podmiotowi trzeciemu z zachowaniem przepisów prawa regulujących przekazywanie takich dotacji.

Każdy samorząd może złożyć maksymalnie 10 wniosków w trzech kategoriach: do 150.000,00 zł, do 500.000,00 zł i do 3.500.000,00 zł.

Dofinansowane może być przyznane w wysokości maksymalnie 98 % wartości inwestycji.

Pełne informacje dotyczące naboru wniosków do programu wraz z instrukcją i ogłoszeniem o naborze znajdują się na stronie Banku Gospodarstwa Krajowego.

2.2. Fundusz Termomodernizacji i Remontów (dotyczy obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków)

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

2.3. Fundusz Kościelny (dotacje dla zabytkowych obiektów sakralnych)

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

2.4. Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

2.5. Program Kultura – Interwencje (dotacje dla instytucji zajmujących się kulturą)

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji

projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

2.6. Program „Infrastruktura kultury” (dotacje dla instytucji zajmujących się kulturą)

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

3.1. Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS) (dotacje dla instytucji zajmujących się kulturą oraz obiektów wpisanych do rejestru zabytków)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021- 2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

3.2. Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027 (dotacje dla instytucji zajmujących się kulturą)

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

3.3. Kreatywna Europa 2021-2027 (dotacje dla instytucji zajmujących się kulturą)

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Gmina Gorzyce;

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Gminy Gorzyce.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2024 - 2027 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gmina może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m.in. stowarzyszenia, parafie).

W ostatnich latach władze samorządowe zrealizowały istotne dla wizerunku gminy zadania:

- Remont budynku położonego w Gorzyczkach - Koloni Fryderyk przy ul. Leśnej 44.
W ramach zadania wykonano remont dachu, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej zewnętrznej, remont schodów wejściowych do budynku, izolację ścian piwnicznych, iniekcję, drenaż odwadniający, docieplenie ścian piwnicznych z cokołem, docieplenie ścian zewnętrznych, wymianę instalacji C.O., wewnętrzną instalację gazu, kotły gazowe, roboty budowlane po robotach instalacyjnych, roboty elektryczne, instalację odgromową. Zadanie to zostało dofinansowane z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków – Polski Ład.
Łączna wartość wykonanych robót: 2 006 666,24 zł brutto
Wkład własny Gminy: 674 705,53 zł brutto
Dofinansowanie: 1 331 960,71 zł brutto
- Wymieniono drzwi zewnętrzne w kaplicy w Rogowie, przy ul. Raciborskiej/Lipowej zlokalizowanej na działkach 157 i 158. Koszt 23 124 zł.
- Prace konserwatorskie krzyża kamiennego kapliczkowego w Uchylsku, przy ul. Wiejskiej 63, polegające na wykonaniu nowego fundamentu, usunięciu starych warstw olejnych i odsłonięciu naturalnego kamienia, wykonaniu i montażu nowej górnej części krzyża z piaskowca oraz nowej pasyjki na krzyż. Koszt 43 050 zł.

ANEKS 1. WYKAZ ZABYTEKÓW ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Działka nr	Datowanie	Rejestr zabytków
1	Belsznica	Budynek mieszkalny	ul. Raciborska 18	568/201, obręb Belsznica	1900-1915 r.	
2	Belsznica	Budynek mieszkalny	ul. Raciborska 26	57, obręb Belsznica	1890-1910 r.	
3	Belsznica	Budynek mieszkalny	ul. Raciborska 31	486/182, obręb Belsznica	1909 r.	
4	Belsznica	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Raciborska 34 / Wałowa	574/162, obręb Belsznica	1885-1910 r.	
5	Belsznica	Kapliczka kubaturowa pw. Matki Boskiej Bolesnej	ul. Wałowa 23	234/78, obręb Belsznica	XIX/XX w.	
6	Bluszczów	Kapliczka kubaturowa pw. Św. Antoniego	ul. Kamieńska 13	766/2, obręb Bluszczów	2000 r. (rekonstrukcja kapliczki z kamienia z 1935 r.)	
7	Bluszczów	Kaplica kubaturowa Machników	ul. Powstańców Śląskich 15a	311, obręb Bluszczów	1907 r.	A/496/2018 z 12.02.2018 r.
8	Bluszczów	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Powstańców Śląskich 27	319, obręb Bluszczów	1950-1960 r.	
9	Bluszczów	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wiejska 16 / Powstańców Śląskich	1042, obręb Bluszczów	1885-1910 r.	
10	Bluszczów	Figura św. Jana Nepomucena	ul. Piaskowa (na wzgórzu na granicy Bluszczowa i Rogowa)	938, obręb Bluszczów	pomiędzy 1730-1740	B/472/2023
11	Bluszczów	Pomnik Powstańców Śląskich	ul. Powstańców Śląskich (na terenie Parku "Olszynka")	913, obręb Bluszczów	1924 r.	
12	Czyżowice	Krzyż cmentarny	ul. Polna (cmentarz parafialny)	367/84, obręb Czyżowice	1947 r.	
13	Czyżowice	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wiejska 34	216, obręb Czyżowice	1887 r.	
14	Czyżowice	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wiejska 42	592/202, obręb Czyżowice	1887 r.	
15	Czyżowice	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wodzisławska 12 / Nowa	616/148, obręb Czyżowice	1894 r.	
16	Gorzyce	Pałac tzw. Górny w zespole pałacowo-parkowym ob. Wojewódzki Ośrodek Lecznictwa Odwykowego i Zakład Opiekuńczo-Leczniczy	ul. Zamkowa 2	217/27, obręb Gorzyce	po 1839 r. (budowa), pocz. XX w. (przebudowa)	A/1388/89 z 10.10.1989 r.
17	Gorzyce	Pałacyk myśliwski w zespole pałacowo-parkowym	ul. Bogumińska	136/16, obręb Gorzyce	1912 r. (projekt), 1914 r. (budowa)	A/1388/89 z 10.10.1989 r.
18	Gorzyce	Park krajobrazowy w stylu angielskim w zespole pałacowo-parkowym	ul. Zamkowa, ul. Bogumińska, ul. Pod Lasem	216/27, 217/27, 182/27, 176/30, 145/33, 144/33, 46/4 (w części), 36 (w części), 34, 32, 172/40 (w części), 146/33, 177/30, 157/33,	XIX w.	A/1388/89 z 10.10.1989 r.

				156/33, 160/33, 161/33, 162/33, 158/33, 154/33, 153/33, 150/33, 147/33, 148/33, 151/33, 152/33, 155/33, 149/33, 159/33, 143/33, 142/33, 140/33, 139/33, 141/33, 143/10, 141/22, 144/10, 140/22, 145/10, 142/22 (w części), 178/10, 148/7, 147/10, 149/7 (w części), 152/12, 151/11, 150/11, 153/12, 155/15, 156/16, 157/16, 154/15, 176/15, 177/9, 136/16), 21 (w części), obręb Gorzyce		
19	Gorzyce	Lodownia w zespole pałacowo-parkowym	ul. Zamkowa 1B	198/16, obręb Gorzyce	ok. 1900-1915	
20	Gorzyce	Strażnica wojsk ochrony pogranicza, ob. Urząd Gminy	ul. Bogumińska 13	475/14, obręb Gorzyce	po 1945 r.	
21	Gorzyce	Kościół parafialny pw. Św. Anioła Stróża	ul. Kościelna	40, 41, obręb Gorzyce	1862-1869, odbudowa w latach 1946-1948	
22	Gorzyce	Budynek mieszkalny	ul. Raciborska 83	97/5, obręb Gorzyce	1920-1935 r.	
23	Gorzyce	Budynek mieszkalny	ul. Raciborska 103	313/86, obręb Gorzyce	I. 20/30. XX w.	
24	Gorzyce	Cmentarz rzymsko-katolicki, stary	ul. Kościelna	102, 1108/101, 1109/101, obręb Gorzyce	poł. XIX w.	
25	Gorzyce	Rzeźba – Ecce Homo	ul. Kościelna (na terenie starego cmentarza)	102, obręb Gorzyce	ok. 1960 r.	
26	Gorzyce	Rzeźba - Pieta	ul. Kościelna (na terenie starego cmentarza)	102, obręb Gorzyce	ok. 1960 r.	
27	Gorzyce	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Kościelna (na terenie starego cmentarza)	102, obręb Gorzyce	1870 r.	
28	Gorzyce	Krzyż cmentarny kapliczkowy	ul. Kopernika (na cmentarzu parafialnym "nowym", przy kościele)	42, obręb Gorzyce	1894 r.	
29	Gorzyce	Kapliczka domkowa pw. św. Urbana	ul. Ogrodowa 20	643/210, obręb Gorzyce	XIX/XX w.	
30	Gorzyce	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Raciborska 27	1070/132, obręb Gorzyce	1880 r.	
31	Gorzyce	Kapliczka kubaturowa „Na Źródle”	ul. Wierzbowa 11 / Klonowa	39, obręb Gorzyce	I poł. XIX w.	
32	Gorzyczki	Dawny folwark	ul. Wiejska	1993/9, 1992/9, 2507/9, 1506/9, 2009/9, 2241/9, 2240/9, 2013/9, 1995/9, obręb Gorzyczki	XIX/XX w.	
33	Gorzyczki	Obora w zespole dawnego folwarku	ul. Wiejska	1993/9, obręb Gorzyczki	XIX/XX w.	
34	Gorzyczki	Stajnia w zespole dawnego folwarku	ul. Wiejska	1995/9, obręb Gorzyczki	XIX/XX w.	
35	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek mieszkalny dla robotników (Familok) osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Kopalniana 57	871/93, obręb Gorzyczki	1913-1918	A/276/09 z 31.12.2009 r.
36	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek mieszkalny dla robotników (Familok) osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Kopalniana 59	871/93, obręb Gorzyczki	1913-1918	A/276/09 z 31.12.2009 r.

37	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek mieszkalny dla robotników (Familok) osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Kopalniana 61	871/93, obręb Gorzyczki	1913-1918	A/276/09 z 31.12.2009 r.
38	Gorzyczki	Dawna kopalnia węgla kamiennego „Fryderyk”	ul. Leśna 45-47	1726/96, 1727/96, obręb Gorzyczki	1913-1916 r.	
39	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek mieszkalny dla robotników (Familok) osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Leśna 1	871/93, obręb Gorzyczki	1913-1918	A/276/09 z 31.12.2009 r.
40	Gorzyczki	Budynek mieszkalny dla robotników (Familok) osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Leśna 3	871/93, obręb Gorzyczki	1913-1918	A/276/09 z 31.12.2009 r.
41	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek mieszkalny dla robotników (Familok) osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Leśna 5	871/93, obręb Gorzyczki	1913-1918	A/276/09 z 31.12.2009 r.
42	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek mieszkalny dla robotników (Familok) osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Leśna 7	871/93, obręb Gorzyczki	1913-1918	A/276/09 z 31.12.2009 r.
43	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek mieszkalny dla robotników (Familok) osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Leśna 39	873/94, obręb Gorzyczki	1913-1918	
44	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek mieszkalny dla urzędników zwany Beamtrem osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Leśna 40	1792/94, obręb Gorzyczki	1913-1918	
45	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek mieszkalny dla robotników (Familok) osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Leśna 41	873/94, obręb Gorzyczki	1913-1918	
46	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek mieszkalny osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Leśna 42	1792/94, obręb Gorzyczki	1913-1918	
47	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Budynek mieszkalny dla urzędników zwany Beamtrem osiedla robotniczego "Fryderyk"	ul. Leśna 44	1792/94, obręb Gorzyczki	1913-1918	
48	Gorzyczki	Kolonia Fryderyk - Willa dyrektora kopalni „Fryderyk” osiedla robotniczego "Fryderyk" ob. Szkoła Podstawowa nr 2	ul. Leśna 46	1791/94, obręb Gorzyczki	1913-1918	
49	Gorzyczki	Kaplica Architektoniczna pw. Św. Jana Nepomucena	ul. Wiejska 20	2386/403, obręb Gorzyczki	1993 r. (rekonstrukcja obiektu z XIX w.)	
50	Gorzyczki	Krzyż kamienny kapliczkowy	skrzyżowanie ul. Wiejskiej, Raciborskiej, Kopalnianej	233, obręb Gorzyczki	1905 r.	
51	Odra	Budynek mieszkalny	ul. Główna 44	322/33, obręb Odra	1 ćw. XX w.	
52	Odra	Budynek mieszkalny	ul. Główna 54	205/126, obręb Odra	1900-1920 r.	
53	Odra	Kapliczka kubaturowa pw. Św. Jana	ul. Główna 23	392/43, obręb Odra	1 poł. XIX w., przebudowa w	

		Nepomucena			XX w.	
54	Odra	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Główna 40a	270/27, obręb Odra	1907 r.	
55	Odra	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Rogowska 13 / Polna	318/37, obręb Odra	pocz. XX w.	
56	Olza	Kościół parafialny pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Pokoju	ul. Szkolna	132, obręb Olza	1932-1935, odbudowa 1946 r.	
57	Olza	Budynek mieszkalny	ul. Bogumińska 5	370/97, obręb Olza	1900-1920 r.	
58	Olza	Dawny folwark	ul. Bogumińska 35, 37A	227/38, 243/35, obręb Olza	1900-1920 r.	
59	Olza	Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 17	1052/175, obręb Olza	1925-1940 r.	
60	Olza	Budynek stacji kolejowej	ul. Dworcowa 56	327/27, 1245/21, 1246/21, obręb Olza	ok. 1882 r., rozbudowa 1915 r.	
61	Olza	Kolonia Olecka - Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 90	1162/4, obręb Olza	1905-1920 r.	
62	Olza	Kolonia Olecka - Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 92	1161/4, obręb Olza	1905-1920 r.	
63	Olza	Kolonia Olecka - Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 94	1160/4, obręb Olza	1905-1920 r.	
64	Olza	Kolonia Olecka - Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 98	1155/4, obręb Olza	1905-1920 r.	
65	Olza	Kolonia Olecka - Budynek mieszkalny	ul. Dworcowa 102	1154/4, obręb Olza	1905-1920 r.	
66	Olza	Budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Wiejska 18	670/338, obręb Olza	1 ćw. XX w.	
67	Olza	Budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Wiejska 44	678/294, obręb Olza	1900-1915 r.	
68	Olza	Krzyż pokutny	ul. Wiejska, przy kapliczce pw. Św. Rodziny (przeniesiony z ul. Dworcowej 5)	341, obręb Olza	XIV-XVI w.	B/409/2019 z 31.12.2019
69	Olza	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Dworcowa 44 / Bogumińska	402, obręb Olza	1935 r.	
70	Olza	Kapliczka kubaturowa pw. Świętej Rodziny	ul. Wiejska	341, obręb Olza	1801 r.	A/4/99 z 30.04.1999 r.
71	Rogów	Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	ul. Raciborska	18, obręb Rogów	1886-1898, odbudowa 1945-1948	
72	Rogów	Szkoła Podstawowa	ul. Szkolna 2	35, 537/34, obręb Rogów	1955 r., modernizacja l. 80. XX w.	
73	Rogów	Krzyż pokutny (tzw. Maltańczyk)	ul. Raciborska (przy kościele parafialnym)	18, obręb Rogów	XIV-XVI w.	B/366/2018 z 14.08.2018
74	Rogów	Krzyż pokutny	ul. Raciborska (przy kościele, przeniesiony ze skrzyżowania przy cmentarzu)	18, obręb Rogów	XIV-XVI w.	B/367/2018 z 14.08.2018
75	Rogów	Kaplica kubaturowa	ul. Raciborska / Lipowa (przed cmentarzem parafialnym)	157, 158, obręb Rogów	k. XIX w.	
76	Rogów	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Raciborska / Parkowa	286/139, obręb Rogów	1885-1910 r.	
77	Rogów	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Raciborska 94b	275/1, obręb Rogów	1885-1910 r.	
78	Rogów	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wyzwolenia 34	105/98, obręb Rogów	1918 r.	
79	Rogów	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wyzwolenia 71	1027/13, obręb Rogów	1885-1910 r.	
80	Rogów	Kaplica kubaturowa	ul. Wyzwolenia 101	1964/72, obręb Rogów	ok. 1920 r.	

81	Turza Śląska	Kościół parafialny pw. Matki Bożej Fatimskiej	ul. Tysiąclecia 15A	605/173, 606/173, 610/171, obręb Turza Śląska	1947-1948 r.	
82	Turza Śląska	Dawny folwark	Skrzyżowanie ulic: Tadeusza Kościuszki / Wodzisławska	24/1, 25/1, 47, 48, 49, 173/2, 174/2, 534/45 obręb Turza Śląska	ok. 1907 r.	
83	Turza Śląska	Spichlerz w zespole folwarcznym	Skrzyżowanie ulic: Tadeusza Kościuszki / Wodzisławska	173/2, obręb Turza Śląska	ok. 1907 r.	
84	Turza Śląska	Stajnia w zespole folwarcznym	Skrzyżowanie ulic: Tadeusza Kościuszki / Wodzisławska	173/2, obręb Turza Śląska	ok. 1907 r.	
85	Turza Śląska	Szkoła, ob. budynek usługowy	ul. Powstańców Śląskich 8	1240/251, obręb Turza Śląska	l. 80. XIX w., przebudowa XX w.	
86	Turza Śląska	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Powstańców Śląskich 29	862/177, obręb Turza Śląska	1893 r., zrekonstruowany pocz. XX w.	
87	Turza Śląska	Kaplica kubaturowa na „Nawsiu”	ul. Powstańców Śląskich 40	1684/172, obręb Turza Śląska	poł. XIX w. (ok. 1882 r.)	
88	Turza Śląska	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Powstańców Śląskich 100 / Wodzisławska	848/47, obręb Turza Śląska	po 1945 r.	
89	Turza Śląska	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Starowiejska / Bogumińska	1194/208, obręb Turza Śląska	po II wojnie światowej	
90	Turza Śląska	Figura Najświętszego Serca Pana Jezusa	ul. Tysiąclecia 15	600/186, 1502/187, obręb Turza Śląska	l. 50. XX w.	
91	Turza Śląska	Krzyż cmentarny	ul. Tysiąclecia 15 (cmentarz parafialny)	1672/254, obręb Turza Śląska	l. 50. XX w.	
92	Uchylsko	Budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Wiejska 63	775/139, obręb Uchylsko	1900-1915 r.	
93	Uchylsko	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wiejska 65	675/202, obręb Uchylsko	1901 r.	
94	Uchylsko	Kaplica kubaturowa Nawiedzenia NMP	ul. Wiejska 68a	263/125, obręb Uchylsko	1902-1905 r.	
95	Uchylsko	Krzyż kamienny kapliczkowy	ul. Wiejska 68a	263/125, obręb Uchylsko	1904 r.	

ANEKS 2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY GORZYCE

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Dz. nr	Rejestr zabytków
1	Belsznica	104-41	2	11	ślad osadnictwa ślad osadnictwa punkt osadniczy	epoka kamienia późne średniowiecze okres nowożytny	245/18, obręb Belsznica	
2	Belsznica	104-41	3	16	ślad osadnictwa	epoka brązu/wczesna epoka żelaza (k. łuzicka)	293/13, obręb Belsznica	

					śląd osadnictwa	okres nowożytny		
3	Belsznica	104-41	4	22	śląd osadnictwa	okres nowożytny	306/43, 45, obręb Belsznica	
4	Bluszczów	104-41	4	15	śląd osadnictwa	okres nowożytny	939, obręb Bluszczów	
5	Czyżowice	104-41	1	17	śląd osadnictwa punkt osadniczy	epoka kamienia okres nowożytny	399/223, obręb Czyżowice	
6	Czyżowice	104-42	13	30	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	epoka kamienia późne średniowiecze okres nowożytny	318/81, 409/82, 509/82, 287/87, 661/82, 662/82, 508/82, obręb Czyżowice	
7	Czyżowice	104-42	14	31	śląd osadnictwa	okres nowożytny	1246/228, 967/216, 966/216, 1245/228, 935/216, 1083/216, obwód Czyżowice	
8	Czyżowice	104-42	15	32	śląd osadnictwa	okres nowożytny	1078/172, obręb Czyżowice	
9	Czyżowice	104-42	16	33	śląd osadnictwa osada	późne średniowiecze okres nowożytny	643/63, obręb Czyżowice	
10	Czyżowice	104-42	17	34	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	623/118, 368/118, obręb Czyżowice	
11	Czyżowice	104-42	18	35	śląd osadnictwa	okres nowożytny	415/146, 740/147, 262, 681/192, 691/192, 690/192, 994/192, obwód Czyżowice	
12	Czyżowice	104-42	19	36	śląd osadnictwa	epoka kamienia	856/101, obręb Czyżowice	
13	Czyżowice	104-42	20	37	śląd osadnictwa	epoka kamienia	304/214, obręb Czyżowice	
14	Czyżowice	104-42	21	38	śląd osadnictwa	epoka kamienia	547/1, 546/1, obręb Czyżowice	
15	Czyżowice	104-42	22	39	śląd osadnictwa	okres nowożytny	111, 225/112, 510/112, obręb Czyżowice	
16	Gorzyce	104-41	1	10	osad osad osada punkt osadniczy	neolit epoka brązu/wczesna epoka żelaza (k. łużycka) wczesne średniowiecze okres nowożytny	313/86, 314/86, 479/86, obręb Gorzyce	
17	Gorzyce	104-41	2	1	śląd osadnictwa punkt osadniczy	epoka kamienia okres nowożytny	348/177, obręb Gorzyce	
18	Gorzyce	104-41	3	2	śląd osadnictwa	epoka kamienia	420/178, obręb Gorzyce	
19	Gorzyce	104-41	4	3	osada śląd osadnictwa	epoka kamienia okres nowożytny	186, obręb Gorzyce	
20	Gorzyce	104-41	5	4	śląd osadnictwa punkt osadniczy	epoka kamienia okres nowożytny	182, 466/183, obręb Gorzyce	
21	Gorzyce	104-41	6	5	śląd osadnictwa punkt osadniczy	neolit (k. pucharów lejkowatych) okres nowożytny	608/153, obręb Gorzyce	
22	Gorzyce	104-41	7	6	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia okres nowożytny	569/116, obręb Gorzyce	
23	Gorzyce	104-41	8	7	śląd osadnictwa	okres nowożytny	561/105, obręb Gorzyce	
24	Gorzyce	104-41	9	8	punkt osadniczy	okres nowożytny	398/98, 356/97, obręb Gorzyce	
25	Gorzyce	104-41	10	9	śląd osadnictwa	mezolit	107/14, obręb Gorzyce	

					śląd osadnictwa punkt osadniczy	późne średniowiecze okres nowożytny		
26	Gorzyce	104-41	11	18	śląd osadnictwa punkt osadniczy	późne średniowiecze okres nowożytny	642/129, obręb Gorzyce	
27	Gorzyce	104-41	12	19	śląd osadnictwa	okres nowożytny	161/18, obręb Gorzyce	
28	Gorzyce	104-41	13	20	śląd osadnictwa	okres nowożytny	163/18, obręb Gorzyce	
29	Gorzyce	104-41	14	21	śląd osadnictwa	okres nowożytny	180/22, obręb Gorzyce	
30	Gorzyce	104-41	15	35	dwór	okres nowożytny XVII w.	136/16, 157/16, obręb Gorzyce	
31	Gorzyce	104-42	16	18	śląd osadnictwa	epoka kamienia	388/22, obręb Gorzyce	
32	Gorzyce	104-42	17	19	osada	okres nowożytny	337/43, 148/37, obręb Gorzyce	
33	Gorzyce	104-42	18	20	śląd osadnictwa	epoka kamienia	81, obręb Gorzyce	
34	Gorzyce	104-42	19	21	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia późne średniowiecze	521/125, obręb Gorzyce	
35	Gorzyce	104-42	20	22	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	245/37, obręb Gorzyce	
36	Gorzyce	105-41	16	36	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia późne średniowiecze	408/166, 407/166, 165, obręb Gorzyce	
37	Gorzyczki	105-42	1	1	grodzisko stożkowate	późne średniowiecze, wczesna nowożytność	2015/9, 1995/9, obręb Gorzyczki	A/1105/69 z 22.12.1969
38	Gorzyczki	105-41	2	37	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	1857/116, 1856/116, 1542/115, obręb Gorzyczki	
39	Gorzyczki	105-41	3	38	osada	późne średniowiecze i nowożytność	1574/148, 2501/138, obręb Gorzyczki	
40	Gorzyczki	105-41	4	39	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	epoka kamienia pradzieje późne średniowiecze	1465/40, 1466/40, 1467/40, 1468/40, 1469/40, 1470/40, 1614/40, 1613/40, 1612/40, 2440/40, 2439/40, 2438/40, obręb Gorzyczki	
41	Gorzyczki	105-41	5	40	śląd osadnictwa	epoka kamienia	1439/3, obręb Gorzyczki	
42	Gorzyczki	105-41	6	41	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia późne średniowiecze	1997/11, obręb Gorzyczki	
43	Gorzyczki	105-42	7	2	osada	XVI w.	2606/244, obręb Gorzyczki	
44	Gorzyczki	105-42	8	3	osada	XV-XVI w.	1650/260, 1651/260, 1652/260, obręb Gorzyczki	
45	Gorzyczki	104-42	10	17	śląd osadnictwa	średniowiecze	274/46, 275/46, obręb Gorzyczki	
46	Kamień	104-41	1	24	punkt osadniczy	okres nowożytny	569/57, 570/57, obręb Kamień	
47	Kolonia Fryderyk	104-42	1	23	śląd osadnictwa	epoka kamienia	465/35, 511/35, obręb Gorzyce	
48	Odra	104-41	1	23	śląd osadnictwa punkt osadniczy	późne średniowiecze okres nowożytny	712/6, obręb Odra	
49	Odra	104-41	2	34	osada?	okres nowożytny	736/28, obręb Odra	
50	Rogów	104-41	2	12	śląd osadnictwa	okres nowożytny	458/94, 97, obręb Rogów	
51	Rogów	104-41	3	13	punkt osadniczy	okres nowożytny	218/47, 219/47, obręb Rogów	
52	Rogów	104-41	4	14	śląd osadnictwa	epoka kamienia	157, obręb Rogów	

					śląd osadnictwa punkt osadniczy	wczesne średniowiecze okres nowożytny okres nowożytny		
53	Rogów	103-41	83	69	punkt osadniczy	okres nowożytny	1461/54, obręb Rogów	
54	Rogów	103-41	84	70	punkt osadniczy	okres nowożytny	1711/46, obręb Rogów	
55	Rogów	103-41	85	71	punkt osadniczy	okres nowożytny	1565/60, obręb Rogów	
56	Rogów	103-41	86	72	śląd osadnictwa punkt osadniczy	epoka kamienia okres nowożytny	1172/90, obręb Rogów	
57	Rogów	103-41	87	73	punkt osadniczy	okres nowożytny	2025/81, 2024/81, 2034/181, obrub Rogów	
58	Turza Śląska	104-42	1	10	śląd osadnictwa	neolit	343/41, obręb Turza	
59	Turza Śląska	104-42	2	16	pracownia garncarska	późne średniowiecze II poł. XV i I poł. XVI w.	355/129, 354/144, 358/208, obrub Turza	
60	Turza Śląska	104-42	4	5	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia/wczesna epoka brązu średniowiecze okres nowożytny	80/8, obręb Turza	
61	Turza Śląska	104-42	5	6	śląd osadnictwa	okres nowożytny	23, obręb Turza	
62	Turza Śląska	104-42	6	7	śląd osadnictwa	okres nowożytny	37/3, obręb Turza	
63	Turza Śląska	104-42	7	8	śląd osadnictwa	okres nowożytny	373/132, obręb Turza	
64	Turza Śląska	104-42	9	13	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	średniowiecze okres nowożytny	522/34, 523/34, obręb Turza	
65	Turza Śląska	104-42	10	14	śląd osadnictwa	okres nowożytny	387/18, 238/28, obręb Turza	
66	Turza Śląska	104-42	11	15	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	średniowiecze okres nowożytny	1765/157, obręb Turza	
67	Uchylsko	105-41	1	28	śląd osadnictwa	epoka kamienia	769/28, obręb Uchylsko	
68	Uchylsko	105-41	2	29	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit (?) k. łużycka	389/108, obręb Uchylsko	
69	Uchylsko	105-41	3	30	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia k. łużycka późne średniowiecze	388/108, 387/108, obręb Uchylsko	
70	Uchylsko	105-41	4	31	osada	późne średniowiecze	399/66, 400/66, obręb Uchylsko	
71	Uchylsko	105-41	5	32	śląd osadnictwa osada	wczesne średniowiecze (?) X-XIII w. (?) późne średniowiecze	59, obręb Uchylsko	
72	Uchylsko	105-41	6	33	osada	późne średniowiecze	402/74, obręb Uchylsko	
73	Uchylsko	105-41	7	34	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze X-XIII w.	785/174, obręb Uchylsko	
74	Uchylsko	105-41	8	35	osada	późne średniowiecze	453/169, 172, 244/173, 762/176, 744/238, 245/174, 171, obręb Uchylsko	

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1292, ze zm.).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1465, ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1130, ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 725, ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 54, ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1478, ze zm.).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1145, ze zm.).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 87).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1491, ze zm.).
- 11) Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 576).
- 12) Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (t. j. Dz. U. z 2018, poz. 2337).
- 13) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (t. j. Dz. U. z 2015, poz. 774, ze zm.).
- 14) Ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 82).
- 15) Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1176, ze zm.).
- 16) Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 530, ze zm.).
- 17) Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1572, ze zm.).
- 18) Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 1837).
- 19) Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (t. j. Dz. U. z 2024, poz. 278).
- 20) Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022, poz. 385).
- 21) Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2022, poz. 2393).
- 22) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020, poz. 164).
- 23) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019, poz. 1721).
- 24) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019, poz. 1886).
- 25) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 928).
- 26) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1674).

- 27) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
- 28) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004, poz. 259).
- 29) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004, poz. 2153).
- 30) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011, poz. 510).
- 31) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026.
- 32) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 33) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
- 34) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2022-2025.
- 35) Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego "Śląskie 2030" – Zielone Śląskie.
- 36) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+.
- 37) Strategia Rozwoju Gminy Gorzyce do 2030 r.
- 38) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gorzyce.
- 39) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Gorzyce.
- 40) Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Gorzyce.
- 41) Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Gorzyce.
- 42) Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gorzyce na lata 2021-2024.
- 43) Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gorzyce na lata 2016-2020.
- 44) Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gorzyce na lata 2012-2015.
- 45) Program Opieki nad Zabytkami Gminy Gorzyce na lata 2008-2012.

www.zabytek.pl

<https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>

www.nid.pl

www.samorząd.nid.pl

Spis tabel, rycin i fotograf:

Ryc. 1. Położenie Gminy Gorzyce.

Ryc. 2. Belsznica: fragment mapy Messtischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Ryc. 3. Bluszczów: fragment mapy Messtischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Ryc. 4. Czyżowice: fragment mapy Messtischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Ryc. 5. Gorzyce: fragment mapy Messtischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Ryc. 6. Gorzyczki: fragment mapy Messtischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Ryc. 7. Olza: fragment mapy Messtischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Ryc. 8. Osiny: fragment mapy Messtischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Ryc. 9. Rogów: fragment mapy Messtischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Ryc. 10. Turza Śląska: fragment mapy Messtischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Ryc. 11. Uchylsko: fragment mapy Messtischblatt, 1827 r., skala 1:25000 oraz mapa przedstawiająca stan obecny, skala 1:10000 (podkład www.geoportal.gov.pl).

Tabela 1. Zabytki nieruchome gminy Gorzyce wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 2. Zabytki ruchome gminy Gorzyce wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 3. Stanowiska archeologiczne gminy Gorzyce wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 4. Analiza SWOT gminy Gorzyce.

Uzasadnienie

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, ochrona zabytków i opieka nad nimi należą do zadań własnych gminy. Obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (GPOZ) wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, który nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek opracowania takiego programu na okres 4 lat.

GPOZ stanowi narzędzie integrujące ochronę dziedzictwa kulturowego z planowaniem przestrzennym, rozwojem turystyki oraz edukacją społeczną. Programy te skutecznie wspierają:

- Zahamowanie procesów degradacji zabytków i poprawę ich stanu technicznego.
- Wyeksponowanie walorów krajobrazu kulturowego i poszczególnych zabytków.
- Zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
- Wspieranie inicjatyw sprzyjających pozyskiwaniu środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków.
- Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program ten jest również istotnym elementem polityki samorządowej, służącym podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Zgodnie z art. 87 ust. 1 ww. ustawy, program sporządza Wójt Gminy, a następnie, po uzyskaniu pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest on przyjmowany przez Radę Gminy. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji Wójt sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy. Zgodnie z art. 19 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustalenia programu uwzględniane będą w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W świetle powyższego, podjęcie uchwały w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami jest w pełni uzasadnione i celowe.